

Ядранъ

Адрань

Збірник
З мов народів Югославії

Упорядкування, передмова та переклад
ЗАХАРА ГОНЧАРУКА

Київ
Видавництво художньої літератури
«Дніпро»
1986

И (Югосл)
ЯЗ7

В сборник включены наиболее
характерные образцы поэзии
народов Югославии XX века.
Стихи поэтов различных поколений
составляют единую летопись
народного героизма,
с особой силой проявившегося
в годы второй мировой войны.

Я $\frac{4703000000-202}{M205(04)-86}$ 202.86 •

© Склад, передмова, переклади
українською мовою, художнє
оформлення.
Видавництво «Дніпро», 1986 р.

РАЙДУГА НАД ЯДРАНОМ

Уперше я торкнувся глибин Ядрану поетичного, голубої Адриатики, коли теплої осені 1955 року ступив на землю сонячного Белграда.

Іду й хвилююся... Передали до готелю, де я зупинився, що мене запрошує на зустріч видатна югославська поетеса Десанка Максимович.

— Молім! (Прошу!) — почув я — і переді мною гостинно відчинилися двері.

Десанка Максимович тепло розповідала про першу свою зустріч у довоєнному Парижі з Павлом Тичиною. Згадували ми про дружбу Ватрослава Ягича з Іваном Франком, говорили про сербський епос, про перекладацький хист його тлумачів — Михайла Старицького, Максима Рильського, інших поетів України. В кімнаті, здавалося, світилась поетична райдуга — від Ядрану до Дніпра. А коли прощалися, поетеса, наче з легкою недовірою, перепитала: «Захаре! А пришлеш Лесю? Поезії Лесі Українки — пришлеш мені?» Я аж зашарівся, відшукуючи в пам'яті переконливе слово... Та щедра Десанка тут-таки розрядила паузу, немов зачерпнувши з голубого Ядрану повен ківш самоцвітів поетичних, і разом з книгами своїми подарувала.

З того часу, щойно зблисне в пам'яті райдуга тієї розмови чи зачується Десанчине сопрано («Молім!»), — переді мною знову світяться «Гірський вінець» Петра Негоша, «Уперті строфи» Радована Зоговича, «Чорна гора» Віри Обренович-Делібашич, «Червона пісня» Блажо Щепановича — од Ловчена до Триглава — поетичні самоцвіти Чорногорії...

Наче контури Динарських гір, окреслюється поезія Івана Гундулича, Валентина Водника, Франце Прешерна, Івана Мажура-

нича, «Балади Петриці Керемпуха» Мирослава Крлежі, «Прошу помилування» Десанки Максимович — перлини Ядруану голубого.

Поезія народів Югославії у вибоках своїх сягає ще епосу народного, з пісень гайдучьких струменіє, у ній — історична доля і мудрість народу, незламний характер і волелюбність. Упродовж століть серби та хорвати, словенці та македонці, боснійці й чорногорці стогнали під османським ярмом та під кованим чоботом династії Габсбургів. В таких жорстоких історико-соціальних умовах поетичне слово південнослов'янських народів було зброєю в боротьбі за життя, незалежність, соціальну й національну справедливість.

Вірна своїм віковим героїчним традиціям, поезія народів Югославії на порозі ХХ століття, засвоюючи досвід новітніх західноєвропейських літературних течій, разом з тим дедалі глибше проймалась розмаїттям народних, соціальних за своєю природою мотивів.

Як торжество краси земної з'являються «Три симфонії» (1917) Мирослава Крлежі, а як гнівний осуд імперіалістичної війни — три книги «Поезій» (1918—1919) і «Лірика» (1919) цього воістину титанічного творця, чиї сорокаторні бескиди і сьогодні надихають все нові творчі покоління. В 30-х роках вийшли ще три збірки М. Крлежі: «Книга віршів», «Книга лірики» і «Пісні в темряві» — протест проти світу п'тьми й насильства, в ім'я свободи й світла на землі. І нарешті завершенням поетичної епохи М. Крлежі став вихід у 1936 році «Балад Петриці Керемпуха», подібних до виверження вулканічної душі народу, сповнених сміхом, дотепом, палючою іронією, волелюбністю й жадобою правди.

Та чи не найвиразнішого реалістичного звучання в літературі Югославії набула поезія видатної сербської поетеси Десанки Максимович. Вдивляючись проникливими очима в глибини життя народу, замислюючись над його споконвічними поневіряннями під гнітом чужоземців, поетеса з першого ж свого свідомого кроку стає на шлях народний. І якщо в перших своїх поетичних книжках Десанка Максимович виявила себе як неперевершений лірик, то в роки фашистської окупації вона розді-

лила з народом усе горе його і всю боротьбу за народження нової Югославії, визначила своє життєве кредо — «поет і батьківщина».

Мережана зеленою радістю Шумадії, обрамлена крепом сумного Крагуєваца, мічена характером гранітних відрогів Авали й плином світлої Колубари, поетеса завше світиться первородною правдою й чистотою. Тоніка поезії Десанки Максимович подібна до самої Сербії — ніби проста й зрозуміла, але водночас магічно-цілісна й така ж глибинно-незбагненна. Оксамитовою ніжністю полів-перелісів укритий глибинний кремінь самобутнього тембру Десанки Максимович. Випестуваний Сербією, виграний у Сорбонні, голос її — це голос сумління рідного народу. Її творча амплітуда — від високопоетичних «Пісень», «Зеленого витязя», «Пахоців землі» — до роману «Відкрита панорама» чи поліфонічно-ретроспективного циклу «Прошу помилування», втвореного за мотивами сербської історії XIV століття. Твори Десанки Максимович стали взірцем для молодших творчих поколінь — для Міри Алечкович, Стевана Раїчковича, Ізета Сарайлича, Мілана Николича та інших поетів. У спектр ядранської райдуги вона влила й барви української поезії, переказавши рідною мовою твори Тараса Шевченка, Лесі Українки, Павла Тичини, інших наших поетів.

Серед літератур-сестер у Югославії особливого розквіту набула нині поезія Чорногорії та Македонії. Так, незвано розбуяла поетична нива у Вардарській долині такими визначними творцями Македонії, як Славко Яневський, Блаже Конесський, Ацо Шопов, такими оригінальними талантами, як Анте Поповський, Лазо Каровський, Матея Матевський, Гане Тодоровський.

Мені Сівач
Розкриває плід з гірким насінням
Розвію його на ниві
Проростання ото краса
Лежу над борознами мов над жилами
Музику проростання слухаю,— *

* Переклад Івана Драча.

пише про «музику проростання» народу свого, про його духовну велич натхненний Радован Павловський.

Наче двосічно-гостролезі Динарські кряжі, поставив на сторожі рідної Чорногорії свої «Уперті строфи» Радован Зоґович — видатний поет-новатор і громадський діяч, перекладач Горького і Маяковського, співець громадянського, класового звучання. Його поему «Пісні Алі-Бінака», що містила протест проти соціального і національного гноблення, в буржуазній Югославії було конфісковано, а другу поетичну книгу «Полум'яні голуби» (1937) — спалено як небезпечну зброю революційного пролетаріату. Твори Зоґовича «Інструкція маслині», «Промоклий платан», «Гору Папук бачу з усіх поїздів», визначивши етапи розвитку сучасної поезії Югославії, поставили його в ряд найвидатніших поетів ХХ століття. «Спасибі, брате Радоване, за те, що від імені всіх нас, поетів-революціонерів, написав так чудово про нашу долю, про наші вірші. І кому ж написати про це, як не тобі? Адже тебе завжди хвилювала вбогість та боротьба твого народу. Ти написав пречудові пісні і про боротьбу народу Іспанії, і про народи Індії, Голландії, В'єтнаму», — писав у передмові до книги Зоґовича «Уперті строфи» Назим Хікмет.

Глибоким ліризмом і високим громадянським пафосом сповнені «Червона пісня» мого чорногорського друга Блажо Щепановича — поета-філософа високого польоту, відкривача самобутніх поетичних образів і ритмів, а також твори Радоні Вешовича, чия хвилююча лірика гартувалася в горнилі боротьби пролетарських бригад за свободу Югославії. Все це — вагомі набутки сучасної поезії Чорногорії.

«Київ для мене — зелене місто, зелена ріка, зелений вулкан! — писав мені незадовго перед смертю Блажо Щепанович. — І небо над ним зелене. Про це я напишу пісню. Щасливий я, що був на Україні...» Довго хвилюватимуть моє серце його слова, як незабутній подих Охрїду...

Високою художньою силою позначена творчість двох видатних поетів Югославії, які безпосередньо брали участь у боротьбі проти гітлерівських загарбників, — хорвата Івана Горана Ковачича та серба Скендера Куленовича.

Скендер Куленович увійшов у літературу як автор драматичних, прозових та публіцистичних творів. Але найпопулярнішою у югославських читачів є його оригінальна за формою й художніми особливостями лірико-епічна поема «Стоянка — мати з Княжполя». В центрі поеми — образ героїчної жінки, яка разом з трьома синами виступила на захист рідної вітчизни. Стоянка ходить по боснійській горі Козарі, по зритій снарядами, скривавленій землі й розшукує серед полеглих воїнів своїх трьох синів: Срджана, Мрджана і Младжена... Автор вдається до фольклорних засобів, випробуваних віками, — внутрішніх монологів, речитативу, голосіння, розкриваючи характери своїх героїв, створює високої художньої сили поетичне полотно. Поема за своєю історико-художньою суттю нагадує наші думи, епічні твори інших народів, вона увійшла до скарбниці видатних духовних надбань народів Югославії.

Життєвий і творчий шлях хорватського поета Івана Горана Ковачича — один з воістину героїчних подвигів в історії народів Югославії. Іван Ковачич, обравши літературний псевдонім Горан, у 1936 році видав єдину свою прижиттєву збірку новел «Дні гніву», присвячену життю хорватських селян, позначену глибокими соціальними мотивами, чіткістю реалістичної позиції. Він пише статті, поезії, есе, перекладає багато творів світової поезії. Напад фашистської Німеччини на Югославію визначив дальший шлях Івана Горана Ковачича.

Як згадує видатний хорватський поет Владимир Назор, узимку 1942 року, коли молодий поет Іван Горан Ковачич разом з ним ішов до партизанів, обабіч дороги з Загреба, на місці спалених сіл, виднілися ями, наповнені закатованими людьми — безмовне свідчення варварства фашистів та їхніх націоналістичних прихвоснів.

Силою свого таланту, своєї творчої уяви поет перевтілювався в усіх тих, хто лежав у цих ямах, проймався їхнім передсмертним болем, смутком і гнівом: він створив у 1942—1943 рр. разючий за своїм трагізмом художній документ ХХ століття — поему «Яма».

У серпні 1943 року, виходячи з оточення в районі Врбниці,

поет загинув від рук фашистів. Могила Горана, як і могила Гарсія Лорки, невідома. Оригінал поеми не зберігся, але списки її поширювались серед бійців Народно-визвольної армії Югославії. Коли примірник «Ями» потрапив в 1945 році до Парижа, великий Пікассо, вражений силою твору, ілюстрував французьке видання поеми.

Поема Івана Горана Ковачича звучить багатьма мовами світу, як вічне застереження палям війни, як трагічне утвердження і торжество життя на планеті.

Щоразу, коли б не схилявся я над глибокими джерелами поезії братньої Югославії, світить мені семибарвою Ядран — райдуга дружби й любові наших літератур і народів.

Захар ГОНЧАРУК

Іво Андрич

ПРО ЩО МРІЮ І ЩО ЗБУВАЄТЬСЯ

I

Хто знає закінчення часу,
шлях вітру, тиші ім'я?
Хто знає,
що думку мою підгризає, що сон розруйновує мій?
Щоночі підступні приходять гості,
небачені і нечутні,
вуста мої, очі піском вогняним засипають щоночі.

І доки уперто хапаюсь за спогади:
світле небо, людська хода,
плідна самотність і дія,—
стоять над моїм узголів'ям вони, небачені і нечутні,
чекають,
чи не змертвію тілом у мертвому мороці.
Але мене вивільняє ранок,
сонцем пробуджує, листям, водою,—
музика зцілює мене;
промінь мерехтливо далиною струмує;
надію вселяє,
спогади будить про дні, коли я радів.

II

До пізньої ночі
місто не втихомирюється —
перший сон розрива диким криком,
розсіває у ніч. Чи волаання, чи сміх?

Чи кохання чиєсь приховує парк,
чи сидять там двоє, —
чи гіркий тост підносять за здоров'я тієї самої жінки?

О, я землю знаю і дарунки її,
світ шукаю вві сні —
невпізнаний, глибокий.

III

Я на морі чужому. Сад не купає
своїм затінком добрим,
стежкою вишеградською не вабить сумною,
бліднуть добрі слова.
Тонуть дарунки у днях, у морі;
рубці ран і кохання зникають
навіки!
А понад морем, над небом
єдине ім'я — мета, і знак, і сила:
жадоба моя неосяжна до часу, до світу.

IV

Забута відродо моя липнева!
Там нині серед тиші тепло сливняк зашумів.
Вечір проходить.
Стежками, що додому ведуть, хтось поспішає.
Зелена хвиля, риба чи птах
розламують тишу.

Далино, матусе жадань усіх!
Заспав перевізник
на поромі, що його колише
хвиля твоєї ріки.

* *
*

Кого нині цілує та молода жінка? Та жінка, яку я зустрів колись улітку, чарівну й розквітлу, шістнадцятилітню, хтосьна-чому сьогодні проходить моїми спогадами.

Кого нині цілує та молода жінка?

Якось набрів я на червону квітку велику в степу українському: розкриті пелюстки свої з тичинками недовгого цвітіння виставляла вона усім вітрам.

Кого нині цілує та молода жінка?

Ніколи поміж нами мови не було (я важко розумів її мову), і стосунки наші ніколи не мали певного імені. Під зорями в знеможі я цілував її і до півночі лежав на траві, поклавши голову їй на коліна.

То була жінка, створена для кохання, і віддавалася вона йому з сльозами на очах, од жаги німіючи і безладно шепочучи слова вірності.

Кого нині цілує та молода жінка?

Мирослав Крлежа

ОСІННЯ ПІСНЯ

Невідомий хтось осінь приніс
у північну кімнату.
О, сьогодні,
коли все на світі є:
барви, врожаї, краплі напою пахкого,
коли ти дослухаєш до пісні речей,
до пісні всього живого,
так, що всі неживі повставали б,—
хтось невідомий осінь приніс
на срібній таці
в кімнату:
груші, яблука, виноград і смокви.

А надворі парує озерами сонячний сік.
Чути, як шовкового дня
десь за вікном
жінка співає.
І щебечуть пташки.

НАДВЕЧІРНЯ ТИША НА МОРІ

Море, як жінка, перебирає перли у тиші,
в затінку вітер плете мереживо піни.
Виблискують смолоскипи оранжево-сині,
хвиля черево кораблеві лиже.

На дні морському, де пісок біліє,
затоплені скарби ворують хвилі.

Над блакитним дзеркалом пташки білокрилі.
Лисніє вода, наче плями олії.

Дим з корабельного димаря шаліє.
Риба шкварчить; пахне смолою і йодом.
Сіють блиск світляки, переорюють води.

Вітрилом корабель на обрії багряніє.
Вріс маяк у далину неокраю.
Світло. Палуба. Музика грає.

ЖАГА

Трапляється те серед ночі осінньої, коли падають каштани на асфальт, і невимовно зринає жага за кимось добрим, нашим другом найближчим, кому б листи могли ми писати.

Довірили б усе йому, покладене на нас. Листи б йому писали; та його немає.

НОКТЮРН У САМІТНІЙ КІМНАТІ

По фіранці зорі тихо мандрують цілу ніч.
Ніби павук фосфоричний повзе по блакитно-зеленим
крузі —
од мережки до мережки,
од лілеї до ружі.
О зоре безмовна, як звабно ти очі мружиш!

Баня блакитна дзвонить, мандрують небесні оси,
людина зерно сіє, смерть вогке жниво косить.
Баню блакитну диявольський палець вертить.
Немає, немає радощів. Ні могили нема, ні смерті!

Ніч безсонням наповнена. Тиха й сумна,
Постіль тверда, як труна.

Всі наші душі, як урни коштовні —
болю, і горя, і попелу повні.
В нас таємниці заглиблені чорні.
В нервах шаліє музика,
натягнені нерви співають, мов струни:
пісню тіла, пісню п'янку і юну...

По фіранці зорі тихо мандрують цілу ніч,
і вся кімната, мов каюта корабля,
плине у водах зоряних.
Сни колише, сльозами зморені.
Йде корабель під вітрилами, з чорним прапором смерті.

По фіранці зорі тихо мандрують цілу ніч,
і вся кімната, мов каюта корабля,
плине до межі останньої.
Кожна ніч пахне смертю.
Чорні портали сну — мов темні тунелі;
і ніколи не знає людина,
куди свій верстає шлях:
на бенкет, на похорон чи поминки?
Ранок розвіє вечірні помилки,
на хмарі вітром змальовані й стерті.
Кожна ніч пахне смертю.

Мріємо. Тілом шаліємо, кров'ю своєю палаємо,
сумно течемо небесним плаєм.
То ми існуємо, то нас немає. Як усе! І всі ми!
Світло ростиме, місяць повнітиме, все пахтіниме
яблуками і людьми,
та нас не буде!
Душі над нами низатимуть мрії невпинні,
і все тектиме, як протікає нині.

ЛІКАР У ЗЛИДАРІВ

М'якими пещеними пальцями, короткозорий,
мов камфорою, ребра холодом проймає,
до тіла трубку прикладе і знову однімає,
обмацуючи звично стегна хворої.

З оленьчої дорогої шкіри рукавички;
нова карета власна вже чека його надворі.
Поблискує пенсне, він неохоче щось говорить,
всі таємниці знаючи, тіла і звички.

Лавки й підлогу перед ним геть вимито до полиску,
тепер піском шкребуть вмивальну миску;
чашки відсвічують святковим блиском,
всі в хаті ходять обережно, боязко.

Жінка рушник тримає груботканий,
за бідність упріваючи сором'язливо біля печі,
в очах чужинця — тут брудні всі речі.

Про зайця дума він, про дикі кози,
і про рушниці, і про пса з вологим носом;

про відпочинок у фотелі, про обід духмяний,
про цикламени думає й про друзів п'яних,
про усміх ляльки і про білу свою панну.

НІЧ У ПРОВІНЦІЇ

пси валують, а караван іде.

Старе арабське прислів'я

Чому пси так щоночі валують скажено?
Чи кроків луну на дорозі не можуть пізнати,
чи вовчисько з п'їтьми їм смердить?
Голоси всі мовчанка поглинає на мить,
доки холодно ланцюгом не дзенькне з-за хати
й чиясь лампа далека не закліпа до мене.

Всюди глухо. І знов валування шалене.
пси валують, лютують безумно, бездумно, безкарно.
Шаленіють безглуздо, криваво, намарно
на рухливе усе: на ліхтар, на голос, на тіні,
на місяць, на людей, на передчуття сумні,
по-собачому виють, заводять собачі пісні,
в чорні ночі валують на темінь, на вітер,
і пісні ті собачі прокляттям повиті.

О розлючена зграє, ти валуй і шалій, каравани ж ідуть.
Чуть копита і збрую, чути коліс рипіння.
Ти дарма свою злість виливаєш квилінням:
всі проходять, зникають, ти ж, як тінь сліпа
на залізному поводі,
свою долю чекаєш, щоб під тином по-собачому здохнути.

ІЗ «БАЛАД ПЕТРИЦІ КЕРЕМПУХА»

РУЖА ВЕСНЯНА ПАХНЕ ДУХМЯНО

Ружа весняна
пахне духмяно,
шибениця нас
погойдає старанно.

Гей, гей, прийшов нам край,
вже не запахне ніколи май!

Пес цілу ніч скажено валує.
Вночі грабар нам труну змайструє.

Наші тельбухи підуть на гній,
осквернить могилу лиходій.

Біла ружа дише мертвяком,
з зашморгу ще не вернувсь нікто.

Гей, гей, хай квітне май,
в пекло те ніколи
не повертай.

У ПІТЬМІ

Імла кривава поля вкрива,
у болоті — трупи,
в черепі — черва...

Свічки криваві, храми згоріли,
димом, імлою мертвих укрило...

В темній долині виття собаче,
жебрак та жебрачка на Бистриці плачуть...

Усі до хижі бредуть пільмою,
смуток заковує, немов чумою...

Лютий пастух на голодній шкапині
поночі скаче в глухій долині...

На оборозі, в вологім сіні,
в пільмі майнули примари сині...
Чобіт в болоті, на сіні тіні...
Тиша... Зітхання... Мла... Безгоміння...

«Не галасуйте, цитьте, хлоп'ята,
нас, безневинних, всіх розіп'ято!»

«Кожному тяжко сокира загрожує:
бідному хлопцю й злому вельможі!»

«Доки не встанем, воскреснуть не зможем!»

«Трьох бідах останки. Вибухи — громами.
Клялись полководці, що йтимуть із нами!»

«Сьогодні чи завтра — однаково в яму».

Туман за імлою снує з голосами...
Криваві акорди повстанської драми...

ЦИГАНСЬКА

Пощасти нам, пощасти нам
на циганському весіллі;
нахлебтатись, настрибатись

до сьомого поту,
вибить зуби, пробить лоба,—
та синців достоту...

В тамбурин б'є, добре грає
голе циганчатко...
У калюжі під Карпином
тихо плава, тихо плава
дохле поросятко.

Порося пливло, мов лебідь,
попід Карпин, біле —
свати, дружки, молодята
всеньке його з'їли.

На циганському весіллі
у труби трубили,
там і дурня одурили
край карпинської калюжі;
три ковбаски просмерділи,
на капусті — нужа.

ШИБЕНИЧНА

Фіті-фіті! фітю-ля! —
гра під зашморгом
сопілка.

Фіті-фіті! фітю-ля! —
всім на шибениці
виснуть.

Капелюх мій — набакир,
дощ із вітром —
мій мундир.

Чи хрещений, чи відьмар —
закопа вночі дзвонар.

З того часу і навік
тільки шибениця — лік.

З тих часів донині з люду
кров текти віками буде...

В пекло трапив — там і край!
Бідним — зашморг, пану — рай.
Красен світ, кривавий май.

Фіті-фіті! фітю-ля! —
гра під зашморгом
сопілка.

Десанка Максимович

ПОЕЗІЇ В ПРОЗІ

КАЗКА

Закохалася рання польова ружа в чорний колючий терен.

Хіба ти не віриш мені, любий, що ружа закохалася в терен?

І коли вона мовила йому на світанні, як його кохає,— він презирливо і огудливо розсміявся.

Хіба ти не віриш мені, любий, що терен презирливо розсміявся?

А коли якогось дня хтось у полі схотів зірвати ранню ружу,— терен поколов йому руки.

Хіба ти не віриш, любий, що терен поколов йому руки?

БЕНКЕТ НА ЛЕВАДІ

Я сьогодні одна-єдина з-поміж людей гостюю на глибоких левадах травня.

Задля мене одної приготовлено безмір веселоців невинних.

Червоні гвоздики частують мене вином, настоящим на сонці.

Прозорі руки вітрів приносять із батьківщини ранків росу і розбризкують на чоло моє.

Метелики пилوک квітковий приносять до рук моїх, до очей.

Грають цикади на зелених тремливих цитрах.

У мереживі пісні їхньої гойдається серце моє.

Світ нині приятель мій.

Дивиться на мене прихильно він з-під посивілих брів крутих.

ПОДОРОЖНЯ

Чому ж я — тїнь, минуща подорожня крізь те, що минає?

У мені — безпросвітна зелена темїнь нетрів.

У мені наспївує щось страхїтливою птахою опївночі.

А на узбережжі душі мої похмурої квітне цвіт, що любить сонце.

Звідки прийшла я, минуща подорожня крізь те, що минає?

Пахнуть левади, нїби нагадують мені прадавню мою батьківщину.

Тїні хмаринок нїби лежали колись на душі моїй.

Нїби колись мене мертву вітри носили по журливих долинах.

НІКОЛИ

Іду шляхом, котрим не йтиму більше нїколи.

Нїколи — морська далина таємничча та безкрая.

Нїколи більше ввечері не чутиму я на оливковій кроні залїзного мережива цвіркунового.

Нїколи більше так болїсно не буде море пахнути тугою і далиною.

Нїколи — гїрке це вітання, яким я здоровлю щовечора своє серце.

ТИХИЙ ПРИЧИННИЙ

Наче тихий причинний, ходжу полями у витканїй з туги сорочці.

Вїтаю хмари і птахів вїтаю, що линуть над серцем моїм, мрїями лину за ними.

Схиляюсь над квітом і крізь його маленьке вушко розмовляю з кимось, кого більше немає.

Іду високою аркою райдуги, наче сновиди, по дахах над містом.

Зоряній пісні вторюю я голосом людським.

Тільки тихий причинний знає, про що наспівують зоряні цитри.

ЛИСТЯ

У передвечір'ї схилами ронити починає свій ореол переліс золоточолий.

Падає листя, повне пахоців небесних, на леваду, як мертві зорі коштовні.

Падає листя в зелену ріку, ніби дрібні оті місяці незчисленні.

Падає листя на долоні, на повіки. І куди б моя стежка не йшла, забруднила б личко їх золотосяйне.

Я стою тоді зачарована. А один образком золотокруглим зостається на серці мовму.

КОЖНЕ СЛОВО ТВОЄ

Кожне слово твоє — в мені піснею проростає кожне слово твоє.

Кожен дотик твій — виростає в мені до обіймів кожен дотик твій.

Наша зустріч негадана — до життя виростає наша зустріч негадана.

Усе, що сталося зі мною через тебе, мов зачароване, живе в мені, і, здається, ніколи не мине усе, що сталося зі мною через тебе.

І воліла б я нині любити уперше.

І воліла б я вірити, що в мене не болітиме серце, коли ти одного разу відійдеш назавше.

ГОВОРИ ТИХО

Говори тихо. Дерева цієї ночі не сплять, і жаль мені їх, що почують про життя невеселе й коротке.

Говори тихо. Птахи цієї ночі поблизу від нас щебечуть, і жаль мені їх, що почують, як сльози бринять у чиємусь голосі.

Говори тихо. На ближній леваді цієї ночі цвіркуни милуються радо, і жаль мені їх, що почують, як серце чиєсь від любові сумує.

Говори тихо. Небо цієї ночі неоглядно прозоре, і жаль мені, що зорі почують нас і засумують від того.

САМОТНІСТЬ

Відійшли усі. Тільки лісовий цвіт, вірний друг мій, стоїть при мені од світання до смеркання.

Кличуть вітри його, доли стан нагинаючи, щоб із ними йшов; тільки застається він, мовби до мене прикутий.

Прилітають метелики і шепочуть йому на зрум'яніле маленьке вушко, щоб із ними летів; тільки він, схиливши личко до долоні моєї, застається при мені.

Птах опустився на гілку сусідню та й манить лагідно; тільки цвіт одвернувся і наслухає, про що мовлю йому.

Прилітають вітри й одлітають геть; затріпочуть метелики й зникають; схитне гілку птах і пурхне далі; іноді довга тінь якоїсь людини упаде коло нас, та й вона відходить.

Відходять усі. Тільки польова квітка стоїть побіля мене.

Її тінь струнка, обертаючись, ніби стрілка на годиннику, показує мені, котра година дня і самотності.

НАРОДЖЕННЯ МІСЯЦЯ

Стали персні зірками із ореолом посивілим.

Зміїна трава перекувітнула, змішавши віночок свій із пухом сутінків.

Зеленню пойнялися блакитно-прозорі дзвіночки.

І затріпотіли сріблом великі метелики беріз: линув долиною Див одноокий, опираючись зморено на ряди яблуневі.

Розчервоніле око його дивилося прямо на гору березову.

СОНЦЕ

Кожного ранку сідає сонце на широкий свіжий пень і спокійно спирається на сусідню ялину. Тоді мешканці лісові з'являються, щоб уклонитися світлому витязю всесильному.

Птахи падають на променисті руки його і одспівують першу пісню.

Окіл голови його комахки тчуть променистий ореол.

Сарни влягаються побіля ніг його й дивляться в чоло ясне.

ГІРСЬКИЙ ПОТІК

Мчить баский коник, потік гірський, крем'яною стежкою.

Срібна грива його весіннім голосом видзвонює і скаженіє на вітрі.

Крилаті вершники-хмари хльоскають люто його батогами, золотими вуздечками гнуздаючи.

Зелені сідла, ніби по-весільному, вквітчані гілками молодими.

Мчить баский коник, та, коли перескочить перепону кам'яну, впаде на коліна і знову схопиться, трясучи гривую та радісно іржучи.

ВЕРЕСЕНЬ

Зринуло небо над землею, зринуло неосяжно.

Переполохалися птахи — не кинуло б їх воно, та й полетіли за ним, зірками чорними полетіли.

Од квітів перецвілих срібен пил іскрився, здіймався угору повітрям.

Смереки навшпиньки поспинались — не втратити б із очей його.

А я за ним на верхогір'я мчала, ловила його за тернову крайку.

КАРТИНА

Коли б легіником була я, мила моя мала б очі, ніби той сніг у глибокій вечірній прохолоді.

Личенько було б її личком ялиці зимового опівдня.

Коли б легіником була я, мила моя мала б голос птахи журливої в саду зимовому.

Пальчики б її віттям були біло-рожевим раннього ранку кришталевого.

Коли б легіником була я, мила моя мала б душу, сповнену мрій, ніби казок — ліси зимові.

ТИША

Слухай, як тиша хлюпа в бескеття, перебігає лунким припливом.

Слухай, як тиша билинкою в'ється на скам'янілий стовбур смереки, мов огортає плющем довкола.

Слухай, як мирно птахи поснули, голови ніжно у груди втопивши, як журно співає біла хмарина, плинучи у забуття.

КОХАННЯ

Боюся, коли збираю квіти край стежки: завше думаю, може, страждаєш ти хвилини тієї.

Тікаю од сонця і сміху: завше боюся, щоб не заступили тебе тумани й сльози.

А коли життя смуток хмарами наганяє, слухаю з болем: може, смієшся солодко, й моя самотність тобі далека, і ти не відчуваєш гіркоти мого болю.

ТАЇНА

Опустила я очі, та й заплакала в собі, там, де ніхто сліз не бачить.

І востаннє нишком взяла я тебе в своє серце й приголубила так само, як приголублюють сон.

Простягла я в собі сковані завше руки і непомітно для інших опустила їх на рамена твої.

А ти з болем слухав веселі слова, котрі я, ніби строкатих птахів отих, докупи збирала, аби затримати їх.

ЗАКОХАНІСТЬ

Од мене до нього — можна тільки мостом-веселкою.

Од мене до нього — можна тільки озерами місячними.

Од мене до нього — можна тільки срібно-стрімкою стежиною птахів.

Мости, ріки, стежки, котрими люди ходять, його не сягають.

Він, наче полум'яно-сонячний острів, од світу усього сьайвом відторгнутий.

БІЛИЙ ЦВІТ

Стояли ми в лісі, розквітлому холодним цвітом.

Навкіл гілки мовчали, ніби на них і птахи не живуть.

Стежки, наче дівчата, посміхалися в довгих срібних сорочках.

Боляче невимовно перемішувався повсюдно сон із життям.

І він, глибоко мені в зіниці зазираючи, з усміхом тужним струсив цвіт із гілки, якою грався.

РАНОК

Закоцюблим путівцем засніженим ішов він мені назустріч.

Ще нічиї сліди снігу не торкнулися.

Ще нічий голос тишу не зрушував.

Мене гукаючи, ім'я моє він вимовив.

І здалося мені, що ми в білих палацах казки, — настільки голос його був чистий і незмінний, і назавше мій.

ШРАМ

Маю шрам у душі своїй, котрий тільки у сні болить.

Вдень сміюся й не чую його, а вночі він глухо ние холодом спогаду про смерть чиюсь.

І не знаю, болем яким він полишений, і не знаю, чи ранок, чи присмерк вкарбував його в душу мою.

І так часто боюся: може, то не слід минулого, а передчуття чогось болючого, що очікує душу мою.

БИТВА ХМАР

Хмари йдуть на бій. Довгі шерехи чорних воїнів одна побіля одної проходять і гучно салютують.

Хмари йдуть на бій. Вогнисті списи й мечі, піднімаючи вгору, в руках несуть. Темні, розмаяні прапори здіймають.

На далеких незвіданих бойовищах, ніби в битві знамена прострелені, вони розірвуться, одне в одного на грудях помираючи.

НІХТО НЕ ЗНАЄ

Ніхто не знає, що ми були одним потоком, роздвоєним на рукави у міжгір'ї.

Ніхто не знає, що однією ми були флюорою, розламаючою чабаном од поклику печалі.

Ніхто не знає, що ми були єдиним островом у океані, розполовиненим стрімкою течією ночі.

ЗАБУТТЯ

Великий господар душі моєї вмирає поволі.

Глухими сходами потаємними опускається на її дно.

І на кожній приступці, оглядаючись, посміхається журливо.

Щовечора бачу, як його великі, колись могутні очі покірно прощаються зі мною.

Вже його руки керманицькі лежать змертвілі, ніби весла на узбережжі.

І тільки в день смерті він знову впливає, як потопельник, на розбурханій хвилі душі моєї.

БРАМА ЗАХОДУ

Тяжка і мовчазна брама заходу. Скам'яніла ріка поміж скелями в непорушну велетенську плиту надгробну.

Нараз поміж скелями, ніби щілина в замку, на свинцевій брамі прорізується серп місяця.

Ховаюся, може, хтось з того боку злісно підглядає за нами.

В ЗАТІНКУ НЕБА

Де отой, що тримає в руках своїх блакитний прапор неба?

Може, то чорні сосни на обрії держать його, щоб він не зринув?

А може, то високі голубі скелі?

Де отой, на прапорі якого поснули мерехтливі очі зірок?

Де отой, на стягові якого лежить похована голова предтечі-місяця?

Де отой прапороносець, в золотому затінку якого вічно люди ридають?

ТЮРЕМНИК

Де той страшний тюремник, що пильнує ворота життя мого?

Вночі тоненьким пальцем злегка тричі стукну по залізнім підворітті, за яким він сидить. Ніхто не озивається.

Непроглядні штори півночі на шиби нависають, за котрими він мовчки назирає. Про що він думає, ходячи тихо, не озиваючись до мене?

Де оцієї ночі той мовчазний тюремник? Я так жадаю, щоб він тихо-тихо прочинив ворота, які вартує невідступно.

З КНИЖКИ «ПОЕТ І ВІТЧИЗНА»

КРИВАВА КАЗКА ¹

Це сталося в краю сільських людей,
на крутогорому Балкані,
сконали в муках
учні в один день
рано, рано...

Усі народжені
одного року,
любили школу і святкову днину;
усі ходили на уроки,
і від однакових хвороб
усіх водили на вакцину.
Всі й полягли в одну годину.

Це сталося в краю сільських людей,
на крутогорому Балкані,
сконали в муках
учні в один день
рано, рано...

А ще хвилин за п'ятдесят
до смерті
за партами усі хлоп'ята
розв'язували вперто
задачі нелегкі із книжки,
що їм задавали, —

¹ У цьому вірші відтворені події 1941 р.: в сербському містечку Крагуєвац фашисти здійснили масові розстріли мирного населення, зокрема були страчені 300 школярів місцевої гімназії.

за скільки зможе подорожній пішки...
І так далі.

Думки у них однакові були,
одна лічба, одні надії;
безглуздо зошити лежали у торбинках
із безліччю п'ятірок, двійок.
Печать однакової мрії
і таємниць однакових —
про мужність, про кохання
на дні в душі своїй ховали.
Ввижалось кожному,
що довго,
дуже довго ще літати
в розкриленій блакиті,
поки задач усіх не порозв'язують,
які є тільки в світі.

Це сталося в краю сільських людей,
на крутогорому Балкані,
сконали в муках
учні в один день
рано, рано...

Хлоп'ят шиковані ряди
з останнього уроку
взялись за руки і пішли
на страту скрушним кроком,
мов смерть для них в житті — ніщо,
лишили мовчки парти...
За рядом ряд, за рядом ряд
ставав на вічну варту.

СПОГАД ПРО ПОВСТАННЯ

Сербія — велика таїна:
дневі не збагнути ночі,
ніч ніяк не розгада світання,
кущ не візьме до своєї тями,
чому стихло щебетання
між сусідніми кущами...

Ящірка не знає у камінні,
навіть кукурудзяна стеблина,—
чом замислилася нива.
Кожна мить всякчас на переміні,
жодного листка не має слива,
котрий би не дихав таїною...

Хто те віда, що в собі ховає
ця невинна сяюча росина;
чи оті селянські перегуки,
що од схилу і до схилу знову
в таїні якусь готують змову.

Хто й коли у цьому краї
дівчини загадку розгадає,
що вона у ніжних грудях носить;
і яку найтяжчу таємницю
у своїх руках трима дитина,
до якої таїни бабусю
кожен день веде німа стежина.

В тій країні і вітри, і ріки,
пахощі, струмки
і мідні дзвони
завше носять таємничі вісті;
кожен стовбур в лісі,
кожна крона
хтозна-чим зустріне в темнім місці.

В тій країні будь-якому сліду
вороги не вірять ненависні;
чи то слід коня, чи зайця вранці.
Змова може визривати навіть
у жнивварській пісні,
в постуку сокири в лісі
чи в дитячій гихій колисанці.

СЕРБІЯ ПРОБУДЖУЄТЬСЯ

Ледь ніч настане безпросвітня,
пробуджується Сербія колишня;
чути шепіт по ярах у ночі літні,
від багаття пастухів —
до валунів.
Світліша далина од вогнищ і зірок.

Всі люди у пільмі
стають похмурі і страшні,
минуле знову оживає;
і вишком цілу ніч постукують у вікна,
і, долю згадуючи, поглядом вітаються;
і око насторожено вдивляється при свічці;
десь чути постріли з рушниці.
Не гайся: розвидняється.

Над Сербією ніч лягла,
жаданого спочинку мить;
від бруду вивільнившись, Сербія, мов казка —
у спогадах світлішає лісами;
не знаючи вже сорому й поразки —
в печері, у сідлі, біля колиски,
в копиці кожній між лугами
воїн спить.

Крізь ніч летять чутливі коні,
нашорошуючи вуха;
і звідусюди чути перегуки,
снують довкола мовчазні посланці,
усі дороги знову посивіли,
неначе ними щойно прогриміли
нестримні вершники-повстанці.

Сербія пробуджується всюди
і оживає знов по-богатирському
од темноти до світлої зорі.
І кожен, хто за смерть її провину чує,
хто не поліг у битві
на її порозі,—
виходить знов між люди,
аби ганебну пляму змить у перемозі.

Сербія пробуджується знову:
все, що в благовісному зачатті
у жіночій страдницькому лоні,
все, що з думок тривожних проростає
і з кожної зернини,
все, що живе і родить на її землі,—
все офіроване свободі!

ПОВСТАНЦІ

(Спогад про січу князів у Валеві)

І від здоров'я, й від життя
дорожча вдвічі
нам свобода.
Не злякає нас люта січа,
ані рани й тяжка борня.
Голови предків наших

пливли по водах Колубари,
і на їхні черепа по вражих мурах
кидалось голодне вороння.

Ми будь-що тепер свободи хочем,
хоч і виламають нам і ноги, й руки,
хоч і видовбають наші чорні очі,
не жахаємось ми лютих круків.
Замість молитов ми шепотіли
заповіт Вуядина старого,
як тягли нас на пекельні муки.

Свободи хочемо,
і нас нічим не залякає ворог:
ні списом, ні свинцем,
не залякає нас і смертний порох.
Ми, як гірська живуча звірина,
серцями чулі...
Ми дітьми гралися в борню
в похмурих мурах Челе-Кули.

За всяку ціну ми боронитимем свободу.
Ніхто не зрушить нас з убогої оселі.
Ми непоборні гірські сосни,
що глибоко вросли в суворі скелі.

За всяку ціну ми боронитимем свободу, —
ціною власного життя,
і брата меншого, і сина.
Гартовані віками у тортурі —
ми нащадки тих,
які вставали голіруч проти царя
з мотиками і косами —
єдині.

Ми хочемо свободи.
Нам не страшні ні вогкість, ні п'ятьма;

у наших предків,
немов у мертвих, нігті відростали у в'язницях
і сивіло волосся у катівнях...

Ми ті, хто вмів
думати про волю
серед страждань, у боротьбі нерівній.

Ми боронитимем свободу,
хоч цвяхи будуть забивати нам під нігті
й душмани в груди нам вганятимуть вогнисті
жала,

не з тих ми, що здаються
чи додолу гнуться.

Хай тільки хто осині гнізда наші розтривожить —
святому гніву нашому
і світу буде мало.

За всяку ціну ми боронитимем свободу.
На палі можуть нас садити,
й додавать знущань,
і вішати,
й тягнути жили тричі,—
ми в світ прийшли
на кров'ю впоєних полях,
ми вирости в країні боротьби й повстань;
народ ми гордий, бунтівничий.

З КНИЖКИ «ПРОШУ ПОМИЛУВАННЯ»¹

ЗВЕРНЕННЯ

Милістю господньою,
благословенням патріарха з Раса,
я, сербів цар, і греків, і албанців,
землям, що успадкував од батька
і мечем відстояв,
скріпивши їх кров'ю
своїх воїнів,—
даю свій закон,
хай не буде іншого закону,
окрім мого.

Дітовбивцю, перелюбника, кривляку,
тих, кого обплутував нечистий,
богохульного, віроломного розбишаку,
боягуза, який суду не каже правди,
осквернителя пресвятих ікон,—
всіх скарає справедливий мій закон,
та не суворіш,
аніж записано у законі.

Всіх за звичаєм батьків —
і бояр, і воевод відокремлюю од хліборобів.
Поблажливіш владики й знатні люди,
аніж чернь, судитись будуть,
та й царюванню
не на шкоду,
і не м'якше,
аніж записано у законі.

¹ Книжка «Прощу помилування» — своєрідна лірична дискусія поетеси із зведенням законів (1349 р.) сербського царя Стефана Душана.

Для убогих і для сиріт
мій закон — це щит
перед насильником.
Не повинні
закону мого боятись
ні чужинець, що крізь царство поспішає,
ні сумлінні раби безборонні.
Буде суджено суворо лиш злочинця,
та не суворіше,
аніж записано у законі.

НА ЗАХИСТ ХЛІБОРОБА

Прошу помилування
хліборобові,
що, як трава, росте й відходить із життя —
із забуття у забуття,—
для тридцяти корчів картоплі,
для диму, що пливе над дахом,
для кукурудзяного жухлого стебла,
для того, хто по батьківському шляху
ішов і зогрішив у слові чи в ділах.

Помилуй хлібороба, завше вірного життю,
помилуй хлібороба, котрий любить сонце.
Навіть якщо і зрадить жайворон буття,
й сонцепоклонники — великі ящірки,
і поетеса пахощів — духмяна бузина,—
то хлібороб життя
ніколи вже не зрадить.
Помилуй хлібороба,
котрий подарує
життя
ще десятком своїм синам.

НА ЗАХИСТ ПОВЕРЖЕНИХ

Зглянься над поверженим володарем,
що сидить самотній од світанку;
зглянься над столами, над сільничками,
вкутаними гіркістю мовчання;
зглянься над забутими чарками
із вином, прокислим од чекання;
зглянься над людиною сумною,
що на друзів марно ще чекає,
над людиною, добра в якої
ні для кого не було й немає.

Зглянься над усіми тими,
кого ще спіткати може
така сама нещаслива доля;
зглянься наперед над чорним лихом,
що, мов хмара, на них знову суне,
над холодною обмерзлою домівкою,
котру вже не зігріє вогонь палахкий,
і над тими, в кого лиш гостюють
під стріхою ластівки.

НА ЗАХИСТ ЗЕМЛІ, ПО ЯКІЙ ПРОХОДЯТЬ ВІЙСЬКА

Царю Душане,
благаю милосердя
для убогої землі, яку потопче військо,
бо вона така, земля,—
любить людей у полях,
щоб не залишатися самою,
любить травами повсюди заростати,
любить, коли будить її муканням теля,
коли присивляє її мекання ягняти.

Бо земля така —
задыхається од пострілів ядучих,
завше полюбляє грітися біля багаття,
коли підкидають хмизу пастушата,
любить із людьми завжди дружити,
любить, наче гілка та плодюча,
людську руку на плечі тримати.

Бо земля така —
завжди жадає,
щоб її пестили і м'яли теплою рукою,
щоб зеренця в неї засівали,
любить тішити житами небокраї,
любить прокидатися у білому весноу —
в яблуневих молодих садках;
завше прагне,
щоб її стіжками —
сіном і соломою —
взимку гріла людська рука.

НА ЗАХИСТ ВОЯЦЬКИХ КЛАДОВИЩ

Царю Душане,
благаю милосердя
для кладовища вояцького забутого,
котре згадає часом рекрут, —
для цвинтаря без сліз, без затінку,
хіба що з рідкою ознакою твоєї шани,
де пам'ятники, мов шинелі однакові,
стоять один за одним у ряд,
куди не залітають навіть птахи щебетати,
куди й закохані не ходять,
щоб приховати од людей своє кохання,
де шастає одне лиш гайвороння,
та тільки сумно пророста самшит самотній.

Царю Душане,
над кладовищем змилосярдься, де могили воїнів,
немов вояцтво у чоті, під шнур шиковане,
над воїном, якого поховали коло шляху,
не оплаканого людським голосінням,
у далині від рідного струмка й оселі;
над полеглими у світі натовпами,
десь із Леджена, з Царгорода,
яких і досі матері чекають;
над кладовищем змилосярдься тих, яких царі
вмирати послали у краї чужинні,
над кладовищем воїнським у час вечірній,
в перегах їхнього підземного й земного безгоміння.

НА ЗАХИСТ ОСТАННІХ ДНІВ

Царю Душане,
хоча б над днями вже останніми ти зглянься,
над сутінками Стефана —
короля Дечанського,
над бідними володарями і героями
останньої години,
коли дитинства човен, вже потоплений,
десь раптом перед ними зрине,
наповнений журбою,
іграми та молодечими розвагами,
коли задавнені озвуться рани
і посміхнеться здалеку
та ніч, що народила сина-первістка.

Хоч над хвилиною ти зглянься,
коли вони будуть полишені самі на себе,
коли усе на цьому світі:
і дружба із царем якимсь,
і підступи якогось князя а чи дожа,

чи поневолення в Ногая-хана,
смертельна битва біля Ліму і Велбожа,
чи у боях пролиті ріки крові —
усе залишиться поза дверима,
десь за віконним сяєвом і сміхом,—
тож зглянься над хвилиною, самотньою,
як звук, загублений в світобудові.

НА ЗАХИСТ ВЕЛЬМОЖНИХ

Благаю милосердя
до тих, кого запрошують
і на виставу й на процесію всіляку,
над людиною,
яку і в поїзді, і в церкві, і на учті,
й серед раю —
скрізь місце найпочесніше чекає;
до тих, котрі ще за життя
вже знають, у яку труну лягатимуть,
і до людей, яких у різних водах
кораблі чекають
і якорі серед аварії усякої —
до всіх, кому знайомі й незнайомі
передбачені милосердні ангели.
Бо їх чекатиме розчарування,
коли у мороці великому
не зможуть кнопки жодної намацати,
жодного дзвіночка,
аби покликати на допомогу,
не зможуть жодного знайти човна й вітрила,
ні повернутись
до палат твоїх,
ні простувати далі,
до обіцяного небосхилу.

НА ЗАХИСТ СЕМИ ГОЛОДНИХ РОКІВ

До семи останніх зимових років,
до семи голодних недійних корів,
що, пасучись, пообгризали
сім найперших і родючих весен,
погасили все, що тліє і палає,
сім травневих скринь пограбували;
до семи льодовиків, що поморозили
сімдесят сім вір, ще молоденьких,
сімдесят сім радісних захоплень;
до семи реальностей скам'янілих
без натхнень, без гейзерів,
без марень,
без веселок,
без хат,
без громів весняних;
до семи голодних недійних корів,
до семи років без тепла й сонця,
до семи вулканів охололих,
до семи лісів гірського краю,
до сімдесяти семи погаслих лав —
помилування благаю!

ПРО ОДРУЖЕННЯ СИНА

Коли женити сина світлий цар збирається
й новий палац потрібно збудувати,
хай царство йому все допомагає,
нехай зійдуться і старе й мале:
хай конюх викохає огирів для нього,
хай вигодує соколів сокольник на підмогу,
хай хлібороб віддасть і те, чого віддати не може,
нехай бояр зустріти люди допоможуть.

Коли хреститиме дочку цариця-мати,
хай патріархи і владыки славлять свято,
нехай у віттарі засяють золотом лампади,
хай пряля витче покривало для дитяти,
торговець, що іде по царству з караваном,
хай в узголів'я покладе їй золоту монету,
хай хлібороб ягня приносить березнєве,
хай кожен обдаровує дочку царєву.

А щойно хлібороб женити сина зажадає,
хай сам викручується він, як знає,
нехай полагоди́ть стару хатину гоже,
хай хлібороб-сусід сусіду допоможе,
нехай запросить на підмогу осінь,
щоб їм комори виповнила вдосталь.
Аби бояр було чим зустрічати —
паламарями хай сичів запросить.

Коли ж дочку хрестить селянка забажає,
нехай з дроздами коноплянка заспіває,
нехай засяє сонце при ялині,
хай павучиха витче покривало для дитини,
а зірка в узголів'я кине золоту монету,
а кошикар-сусіда виплете
колиску із лозини.

ПРО ДЕРЖАВНЕ МАЙНО

Всі води з Вардара і Лаба,
весь іній із лугів і нив,
льодовики всі, що на Шарі,
і бурульки всі попід стріхами,
і всєньке небо в синій висі,
і зливи, що в полях зійшлися,
згадавши заскорузлу землю,

і повені усі весняні,
усі струмки в ярах, долинах,
гіркі усі сирітські сльози,
весь піт із хліборобських скронь —
хай у водойми царські плинуть.

Все молоко усіх часів
пахучими
полями-нивами
в дійниці хай тече з весни —
у царські казани.
І вина білі і рум'яні
із виноградних усіх сіл,
з комор селянських,
з барил і сулій
сусло молоде —
у царські бочки хай тече.

Весь мед, що забира бджола
з садів, з кущів,
із квітників,
з лугових килимів —
у царські чари хай тече.

Всі жили золота і срібла
із рік, з гірських джерел,
і райдужно-барвисті перламутри,
всі перли, що ростуть у скойках,
дукатів дзенькіт і талярів,
добро, що хлібороб збирає,
і золото з долонь і лантухів,
що хліборобові стікає з пальців,
з мотик спадає і лопат,
руда всіляка олов'яна,
найтонший срібний струмінь —
нехай течуть у царські двері.

Вся ярина й озимина —
вівсяна волоть, колосок ячменю,
що пробивається крізь дерен із землі,
все житнє золоте зерно
й пшениця біла,
що хлібороби на токах провіюють,—
нехай стікається в царські млини;
все борошно пахуче біле,
все безперервне чисте мливо
хай сиплеться в царську діжу щасливу.

НА ЗАХИСТ ЖОЛУДЯ

Теслярі тобі майструють білі лодії,
а сокольники годують сивих соколів,
бджоли тобі повнять соти сонячні,
у піску ловці знаходять золото,
врожаї у полі хлібороб збирає,
а мисливці тобі носять оленячі роги,
писарі для тебе переписують книжки,
малярі тобі дарують фрески та ікони,
ковалі в монастирях карбують двері,
до кадилиць точить пахощі смерека,
золоті лампади вирізьбляє туя,—
а я тільки в тебе жолудя благаю,
жолудя під гіллям залиши у лісі,
щоб його хлопчина відшукав у листі —
той, що в передзим'ї знову голодує.

НА ЗАХИСТ НАЇВНИХ

Прошу милосердя для тих, яким здається:
завше однакові —
що бідний, що багатий,

і слабкий, і сильний, і несуджений,
й той, що повернувся з каторги,
без руки — і з обома руками,
той, що людом гнаний — і шанований,
званий —
і незваний, що за порогом чекає;
для них, для себе,
для людини кожної
милосердя благаю.

НА ЗАХИСТ ТИХ, ЩО СПОТИКАЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ ПОРІГ

Прошу змилосердитись
над простодушними,
над безмірним їхнім дивуванням,
над людьми із малолітньою довірою,
над задумами утопістів,
над усіма, що йшли через воду спраглими,
і пройшли через багатство чистими,
і над тими, що весь день у мріях,
над сумирними, сумними, і над тихими,
і над іншими, не схожими на мене,
і над подібними точнісінько на мене.

Над невченими й неспритними,
що ідуть через поріг і спотикаються,
в яких келех із рук випадає,
які завше у кутку вистоюють,
над отими, які всім розчулені,
кому кожен радісно всміхнеться,
і над тими, що йдуть замислені,
мов росину несуть на долоні,
над усіма, не подібними на мене
і подібними на мене — змилосердся.

НА ЗАХИСТ ПОСЛУШНИКІВ СЕРЦЯ

Прошу, царю Душане,
поблажливості
до штукарів трагікомічних,
до провідників —
крізь лабіринти серця неокраї,
до пожадливих, що в себе поринають,
до непослідовних —
через послідовність таїни якоїсь,
до віроломних —
через свою якусь глибинну вірність,
до скромних —
через багатство, що не всім дається,—
до всіх
послушників серця.

НА ЗАХИСТ ПОМИЛУВАНИХ В'ЯЗНІВ

Я прошу, царю, милосердя
до помилуваних в'язнів,
які перед собою тільки дивляться,
куди б вони не йшли чи не ступали,
з якими вже ніхто не хоче діла мати,
хоча невинними їх знову оголошено
й податки для царя завчасно платять.

І до помилуваних каторжників,
яких ніхто і на ніч не пускає,
не хоче пекар хліба їм продати,
і люди з ними знатися не хочуть,
один донощик тільки з ними
вільно розмовляє.

До хліборобів, тих помилуваних в'язнів,
до вічних боржників царевих,

які, немов од згубних чар,
не можуть вивільнитись од минулого,
яких погордливо невикриті злочинці
обходять і цураються,
і навіть друзі з того ж покоління
за перший-ліпший ріг ховаються.
На в'язнів, царю, зглянься,
на болісне помилування їхнє,
що важче й від млинового каміння.

НА ЗАХИСТ НЕВІНЧАНИХ ВЕСІЛЬ

Помилування прошу
до весіль без вінчань,
без архієрейських благословінь,
без храмів Студениці і Дечан;
до шлюбу тих,
що сонце узяли
за свідка,
що ладаном
проголосили запах трав;
до тих, що без бояр,
мов у будову короля Святого,
ввійшли в глибокий і сумирний ліс,
наповнений дроздами, зябликами, сойками.
І над розгорненою книгою життя,
що сяяла, шуміла і пахтіла,
мов над письмом священним,
на запитання лісу —
чи по своїй вони беруться волі —
відповіли спочатку наречений,
потім наречена,
немов перед людьми говорять: згодні,
що в парі все життя пройдуть —

Його втіхою осяяне
чарівне поле
і його безодні.

НА ЗАХИСТ ЗАГУБЛЕНИХ ЛЮБОВНИХ ЛИСТІВ

Милосердя, царю,
для всіх листів любовних, що переживуть
серце й руку, що писала їх,
опинившись на оголеній
чужій долоні
в мить, коли священники, й старезні гріховоди,
й писарі твої
в них рядки підкреслювати стануть.
Для всіх листів зневажених і нещасливиць,
що після третього сина
полюбили чоловіка, з яким не сміють народити.
Для послань, написаних невірним віршем,
що списники твої пересилали жінкам —
для латинян і греків.
Для сповідей черниць закоханих,
яких диявол з пекла визволяв
й підняв усіх до сонця.
До листів чужинецького воєводи,
пристрастю трагічною розпаленого
до володарки з-над Вардара.
І для донесень твоїх послів,
які передали царські таємниці
у руки ніжної, тендітної
венеціанської шпигунки.
Для нарікання твого юного царевича,
записаного потай на пергаменті,
заради милої сільської юнки.

НА ЗАХИСТ БЕЗДІТНИХ МАТЕРІВ

Благаю розуміння
для жінок, які не віддали
богу боже, а кесарю кесарева,
які ні разу ще не колихали
маля в колиці,
для жінок
неблагословенних,
які перед собою носять, наче гасла,
сни і мрії,
в чиєму кровоплинні вишумовують пісні;
для сердець, які народжують
і сплески вод, і аромати,
для тих, що носять хмари на руках,
які, мов птахи, над землею гнізда в'ють
і лілії народжують чудові.
Для всякого, який виходить з ряду
буденного,
звичного,
який зачаровано
путівцями новими блукає.

Благаю милосердя, царю мій,
для тих, які од молодості ранньої
у царину поезії прилинули,
які тріпочуть, мов берези, безупинно
і сяйвом місячним, немов човни, милуються,—
для Ефімій,
святих Терез,
для кожної Сапфо,
для Жанни д'Арк,
для захоплених всіх, незбагнених...
і для мене.

НА ЗАХИСТ ДРЕВНЬОЇ ЗЕМЛІ-ПІСНЯРКИ

Для древньої землі-піснярки,
для вічних її реквізитів
і шаблонів,
для неба, яке ніжністю сповите,
для поетичних зіткнень у блакиті,
для спраглої ідилії левади,
для пахощів і місячної знади,
для жалюгідної квітневої блакиті,
для спалахів жовтневого пралісу,
для їхніх краєвидів мальовничих,
для казки, яку іній пише.

Для землі,
для мелодійної її поезії,
для рим багатих
у гірському перелунні,
для всіх потоків вільних віршів,
коли у гирлі ніжну колисанку
для кожного наспівує ріка,
для заздорних тостів, що з бескиду
нестримні водоспади проголошують.

Для землі,
для слів кохання,
для любовної поезії,
для озерних ніжних мадригалів,
для пісень весільних лілій ніжних,
для сонетів липневих сузір'їв,
для співця, залюбленого в казку,
для дрозда, для солов'я,
для всякого, для кожного,
хто впав у немилість,—
ласки!

НА ЗАХИСТ ТИХ, ХТО ВЧАСНО НЕ ВМИРАЄ

Для світлоти душі,
яка ясніла півстоліття тому,
для людини,
яка вслухається у пісню старовинну,
для тих, які минулого тримаються
і пишуть, як ніхто тепер уже не пише,
для людей, які ледь-ледь пересуваються,
відстаючи щоразу на півкроку,
для тих, що не померли вчасно,
а й досі хворі на розлуку, на перестрах,
для тих, що не горять, а тільки тліють,
для подвигів старих і слави ще недавньої,
для тих, у кого батьківщина звужена
залишилась на берегах минувшини,
для їхнього гіркого спогадання,
для тих, що захищають сонячне згасання
і згадують торішній сніг зітханням,—
моє благаання.

НА ЗАХИСТ ЧАРОДІЇВ

Прошу помилування, царю,
для чародіїв,
які, заледве сонця промені узрюють,
або пшеничну золоту зернину,
чи повен лан,
які помітять на чолі чиємусь
знак милості —
і з рукава імлу розсіють,
промовлять слово чарівне —
і все сховають. •

Для чародіїв,
які посеред темряви чивісь
вогні розпалюють бенгальські,
що здатні вмить перетворити
чужий кукіль — в пшеничне поле,
а шатра й халабуди —
на палаци;
які орудують немов ковальським міхом,
аби роздмухати про когось славу.

Для чародіїв,
яким належить днина лиш єдина —
для них,
для всіх, після кого лишається
тільки карткова хатина.

НА ЗАХИСТ НАСМІШНИКІВ

Прошу помилувати
насмішників,
які усе беруть на кпини:
місячну блідість,
сонячне сяйво,
доброту ниви,
води загадковість,
замкнуту душу
й душу відкрити,
пристрасті літніх людей,
юне кохання,
всяку вбогість і всяку велич,
тих, що живуть заради інших,
і тих, що гинуть заради інших,
висміюють
діло нікчемне
і діло значиме,—

вбогих насмішників,
повз яких линуть експреси щастя,
лиш огортаючи їх
шлейфами диму.

НА ЗАХИСТ ЗАЗДРІСНИХ

Прошу за заздрісних, які синіють
від того, що промені в сонячний день
глянуть комусь у подвір'я,
і за людину, що й воду ненавидить,
щойно за плотом чужим заплюскоче,
землю не любить, що родить сусідам,
і зграю пташину,
що сіла спочить на сусідській хатині;
прошу за заздрісних,
які, мов гадюки, шиплять
від того, що в інших сміливість з'явиться
чи слово добре люди промовлять
про чиєсь діло,
й за тих, що бажають,
щоб доля чужим будівлям
найбільші
принесла землетруси,
щоб язиками пожежа лизала
слави чужої стіжки,
а вони б тільки поглядали на все;
прошу за заздрісних —
тяжчої кари не треба для них,
ніж та злоба, що серце їм ссе.

НА ЗАХИСТ ВІРШІВ

Прошу помилування для віршів,
які в льолях тоненько-ліричних
плинуть назустріч згубній критиці
в мить, коли кожен чигає на них,
щоб кинути каменем,
саме коли переслідувач слави старої
холодом криги огортає
вірші поетові, ще недописані.

І для любові поета першої,
що у світлиці чи в передпокої
замкнена віршами;
для невинності її кришталевої,
що потрапляє під лупу цікавих,
і вітряки здогадів усяких
знов починають вертитися,
щоб віднайти — через кого
перша поетова туга з'явилася;
для так званих поетичних гріхів,
що на хитких терезах архангельських
разом виважують їх лицеміри.

Для таїни творчої й ніжної, мов анемони,
в мить, коли некликані вірші
раптом у двері нагрянуть,
а поет безпомічний вже тліє
у землі, на два сажні глибше.

НА ЗАХИСТ ПОПЕЛЮШКИ

Прошу зглянутися
на красу, що під коритом задрімала,
доки мачушина доня
в шатах золотих бундючиться;

на приишклу Попелюшку,
на сіренький попіл,
що спадає на сирітку,
доки королевич мачушиній дочці
з п'ятою обрубаною
туфельку натягує;
на пастушку, що стоїть у запічку,
доки мачушині дочки
тішаться в садах, палатах;
на красу, що задрімала під коритом
у дранті, в ганчір'ї, котру всяк зневажав,
на її загублені в саду сліди;
на пастушку зглянься, яку не виводять
перед очі королівського посланця,
щоб він її не обрав.

НА ЗАХИСТ ОББРІХАНИХ ЗВІРІВ

До хижаків, до оббріханих звірів,
до злих вовків, що заповідником старим,
мов кардинали, днями літніми
сумирно походжають,
до лева, що в пралісі,
немов поет-романтик, мріє,
і до веселої ведмежої родини,
що по-дитячому в гурті перекидається,
до сонних ягуарів, в сутінках поснулих,
до пантер,
до рисі в клітці,
що розламає в'язницю, мов людина,
до загнаного звіра всякого,
до всіх сердець звіриних, відданих життю,
до їхнього й до нашого
звірства,
до милосердя, даного нам —
доброчинства!

НА ЗАХИСТ ТИХ, ЩО СТАЮТЬ ЦАРЕВІ ПОПЕРЕК ДОРОГИ

Прошу помилування
для безневинної сопілки бузинової,
яка цареві в очі промовляє те,
що довіряється лише одній землі,
що потай вітер вітрові передає
й мурашка шепче на вухо мурашці.

Для тих, які розказують уголос,
що на дорозі бачили царевій
і за стіною довгою монастиря,
для хліборобів, що невміло чинять змову
проти вельмож,
які без списів і ножів
на царські налітають пірначі,
для непокірних,
які стають цареві поперек дороги
і до стіни його притискають
в розмові.

Для всіх чоловіків і всіх жінок,
у мріях яких всесвіт
розмірами зміщений,
для тих, що серед дня,
коли мільйонами незгасних свіч
тобі й мені палає сонце, царю,
несуть якусь свою, маленьку, свічечку,
для тих людей, що до зубів озброєні,
а натикаються на роги равлика.

Для скрушного оманливого слова,
і для хоробрості самотньої і марної,
для таїни, яку розкрила людям
сопілка бузинова.

*НА ЗАХИСТ ЧЕСНОТ,
ЩО ОБЕРТАЮТЬСЯ ВАДАМИ*

Прошу за тих, які через чесноти
надмірні, недозволені поміж людьми,
стають лихими, —
за людину, ангелом зачату,
а вже докінчену пізніше сатаною;
за самітниць,
яких природа люто прокляла,
що вічно їх народжує,
розпусні мрії в їхніх душах запаливши;
за тих, що мовчки довго
гіркоту ковтають,
з яких раптовою отрутою
проллється слів лавина;
за людей сумирних і м'яких в минулому,
що злом своїм переважають навіть егоїстів;
за голод і самопожертву
очей, сердець і душ мінливих,
що перероджуються миттю
у вовкулаків ненажерності;
за людину, яка себе зреклась надлюдськи,
аби опісля все загарбувать жадливо.

*НА ЗАХИСТ ЛЮДЕЙ,
ЩО ЯСНО БАЧАТЬ*

Прошу, царю Душане,
за людей на роздоріжжі —
між альфою й омегою,
між Заходом і Сходом,
яким видається,
що й у Візантії щось гние,
ніби цвілю щось береться у Венеції;

про тих людей, для кого і лівий, і правий
ворогом буде;
про людей, які для всіх неправі,
бо так виразно бачать
і вбогого, і владику;
про тих, яких іконолюбці
переслідують,
а іконоборці стежать із засідки;
про людей, яких патріархи
називають богумилами,
а богумили твердять —
ніби вони відмовились від первісних засад;
про людину, яка протистала всякій силі,
байдуже, чи від гуннів вона,
чи од скіфського краю,
чи стоїть за нею держава,
чи її вершить над людиною
розбійницька згряя.

*НА ЗАХИСТ БРЕХНІ,
МОВЛЕНОЇ З МИЛОСЕРДЯ*

Прошу помилування для тих,
хто вже не має сили
сказати злomu, що він злий,
ані поганому, що він поганий,
для того ще, якому шкода
людину вразить правдою,
для тих людей, які ще з милосердя брешуть,
для того, хто скоріше дасться, щоб його принизили,
аніж когось принизить сам,
для того, хто, хоч і помітить
у когось на обличчі маску,

не має серця, щоб її зірвати,
для тих людей, які образити не можуть
ані людини, ні думок її, ні віри,
для тих, що не змогли б ніколи
до вироків удатись хибних,
для тих, яким всі судді суворими здаються,
для оповіді милосердної й брехливої
та багатьох ще слабостей подібних.

ПРО ПРОЩЕННЯ

Я не бог.
Тільки він прощать безмежно може,
лиш про нього не мовить ніхто,
ніби він слабкий, коли милує,
ніби він співучасник злочинця,
ніби розбійник він, бо захищав розбійника,
коли він піднімає лиш повержених
і воскрешає мертвих,—
усі наклепники мовчать, не кажуть,
що мрійник він або поет.

Не вельможа я, не хлібороб,
який мстить,
повертає удар за удар
і ганьбу за ганьбу,
ніж у серце за ножа в око;
я по серцю не живу.
Цар я — невільник всіх законів,
котрі сам видаю.

Не суддя я.
Їм дано закони у руки,
щоб судити.

Я не кат, який рубає, вішає і палить,
добиває камінням.

Цар я,

щоб царювати,

і не маю чого

до людей, мов кат, наближатись;

хоч царюю за божою милістю,

я не бог, щоб усе прощати.

Віра Обренович-Делібашич

ЧОРНА ГОРА

Ноги покривавились, тобою ходячи,
руки поламалися, тебе боронячи,
прихиляюся, тебе голублячи!
Плутаюся, чоло обдираючи,
острахом, журбою знемагаючи!
Губи чисто вигризши до крові,
то хвалю тебе, то проклинаю!
В ненависть закутана з любові —
в подиві од гір до небокраю,
до лісів твоїх, до листопадів,
до ярів, до схилів, до левади,
до озер, до рік, до виноградів,
до твоєї ядранської знади,
до стрімкого льоту, до надії,
до твоїх страждань од лиходіїв,
до твого смеркання й спотикання,
до твого світання-сподівання!

Все гіркішає, гострішає, ярішає —
більше, ніж полин чи світло радості,
глибше од печалі чи зненависті,
од сп'янілої живлющої наснаги,
од гарячої нестримної звитяги —
у твоїх залюблених обіймах,
на твоїх планинах зоревійних,
над озерною твоєю вродою —
все густішає, тугішає, міцнішає
серце твого людяного роду!
А коли ненавидить — осуджує!

А коли народжує — споруджує!
А голодна чи простоволоса —
смертоносців смертю перекосить.
І горить над містом чи долиною
чистою невинною сльозиною —
Чорна гора —
горда гора!
Вічна гора —
Чорна гора!

* *
*

Хто гадає,
що в нас серця немає?

Ридма ридали — сльози ковтали.
А сумували — зір опускали,
очі ховали...
Та реготали, як навіжені;
з плачу такого,
з такого сміху —
сліпими стали...
Свинцева туга нас розпинала
у сивий вечір,
а ми сміялись,
а ми співали,
сльозами спів той ми запивали,
лихом великим знай заїдали...
З питва такого,
з такого співу —
глухими стали...
Про біль ми знали,
про втіху чули.
Хоча відради

і не зазнали.
Чи ми поглухли, чи заніміли,
а чи до щастя загрубіли!
Від крику-болю —
слух надірвали,
з гіркої долі —
очі зів'яли...
Од плачу хрипли
в сніжнім наметі,
на тім кривавому бенкеті...
В ярмі напасника, як в домовині —
в мороці світу,
чи бути краю,
чи бути просвітку
лихій годині?

Радован Зогович

ПРОМОКЛИЙ ПЛАТАН

(Розмова з великим поетом і з самим собою)

Не хочу пісень, схожих на кобилячі вибрики,
не хочу бряжчати дзвіночками збруї.
Хочу ритмів, подібних до кроків твердих сівача,
який завше у лад із ходюю широкою
в повен помах руки висіває насіння.
Хочу ритмів, упертих, мов крок демонстрацій,—
гордих ритмів, хоробрих, як радісні марші свободи,
коли прапор крилом доторкається м'язів.
Я хотів би, та знаю:

крокую,
крокую —
спотикаюся на дорозі.

Серце слухає землю, мов ягниця, що спить на траві,
і дихає, як земля дихає, і росте, як трава росте;
серце слухає пульс на залізному ліжку,
і знає, що спіє любов, і чує, як племінь росте,
як пагони трав полум'яних пронизують стіни в'язниць
і лікарень.

Серце людське! Влийся у ритм сівача,
у ритми несхитних шеренг — у марш,
як ваш,
як той, що гримить на вулиці відлунням мосту.
Але ж —
у вас билось три серця, працювали й співали позмінно;
коли кликали вас атаки — ви співали в атаках,
коли вам гриміли марші — ви у маршах співали.
Але ж —
вашому серцю великому
груди не стали в'язницею!

Що я скажу? Чи зможуть заковані руки
вибити марш на барабані свободи?
Чи зможу затисненим ротом гордо співать про атаку?
Що я скажу? Коли чую полум'я — тіло ув'язнює серце,
коли слухаю серце — втома ламає рамена,
коли йду — спотикаюся, зупиняюся — в ногах чагарі
заплітаються.

Де ви, предтечі? Руку дайте!
Відстань не чує. Пройшли вже Негош, Змай і Джура¹.
А ті, що за ними, — доріг не пробрили,
залишили тільки сліди
(тільки перегуки тихі).

А інші, за цими, — брязкають в пітьмі вудилами!
Це вони по багнуці на санях скляних двовіршів,
на чужому дванадцятерці² їдуть з пажами-поетами.
Позад них — причинні поети з дзвіночками в руках,
на ходулях крихких, як із скла, подзеленькують
і пащекують;

віє, віє вітер —
тухий вітровій підсвідомості.

Хочу ритму такого, як уперті кроки у марші,
коли прапор крилом доторкає рамена,
хоч я все розумію:
крок за кроком —
а ноги все грузнуть і грузнуть.
Ти, можливо, цього не збагнеш, ти уроків, мабуть,
не давав,
коректур нудних не вичитував із чужих запозичених
аркушів
у тугій темноті — од світання і до смеркання,
у тяжкій темноті — од смеркання і до світання...

¹ Джура Якшич (1832—1878), Йован Йованович-Змай (1833—1904) — видатні сербські поети. Петр Негош (1813—1851) — великий черногорський поет.

² Поширений віршований розмір.

Скільки я, дочитавши до крапки, разів
забувався над книгами, аби слухати Пушкіна,
та Гейне почути, чи послухати Маяковського
і навчитися в них,
на їх мовах у радість пірнути;
до джерел їх, до високих тополь,
до тополь, що під сонцем, дайте припасти! —
і очима,
і серцем
припасти!

Я стомивсь. Лампа сипле в обличчя попіл.
Я стомивсь. Розливаються плямами фрази,
і слова розлазяться навсібіч;
мов комахи, повзуть по книзі,
по землі, по траві повзуть,
і вітер хвилює траву.
Я ночами у маренні, цілими ночами;
каже друг, що даю я приватні уроки,
каже — марю всю ніч коректурами,
і ридаю на грудях Волькера ¹,
і зарощуюся слізьми Косовела ²,
обнімаю твої груди широкі
і шепочу: «Хотів би...»
і доводжу: «Я розпочав!..»

Але вам я хотів розповісти про інше,
та, коли моє серце вас чує, воно мене не питає.
Ні, не хочу читати вам віршів, і слухать про них вас
не хочу,
ні книжок, ні автографів не благаю —
тільки б вам розповісти,

¹ Іржі Волькер (1900—1924) — видатний чеський поет.

² Сречко Косовел (1904—1926) — видатний словенський поет, учасник революційного руху в Югославії.

слухайте
ви мене,
і я
сам себе слухаю.
Знаю — ви зрозумієте. Од страшного страшнішого
не буває,
коли в тебе снаги не стає, коли серця у грудях немає —
тільки туга!

Я в лікарні туберкульозній
(а навколо весна, подушки сушить місто на сонці),
я в похмурій лікарні лежу, як у псарні,
(а раніше був безробітним, жив газетною коректурою!)...
Цілу ніч вирувала, барабанила злива,
а на ранок в забризканих вікнах побачив,
як брунькується віття каштанів,
як платан срібнокорий гойдався,
весь, до нитки промоклий, здригався,
роздягався, й луску свою кидав на трави,
і, немов ягуар,
до ранкового сонця
підіймався,
тягнувся
гілками.

Я стою край вікна з тягарем за плечима —
і нести не несу, і лишать не лишаю...
Промайнуло два літа, як не був на дощі я!
Два літа лежиш на нуднім простирадлі,
лежиш і не знаєш, де тіло твоє, а де простирадло,
розквашений, мокрий увесь,
гниєш, мов калюжа...
Два літа, як, пір'ям набита, впріває моя голова,
й не знаєш, де волосся кінчається, а де починається
пір'я...
Чуєш,

серце б'ється, закуте у грудях моїх,
немов у в'язниці!..

Знаю сам — катові байдуже,
де дійду я кінця:
у лікарні, на ліжку,
чи в сумній одиночці,—
щоб тільки не ходив я по вулиці!
О, давно моїх пліч сонце не гріло,
як давно не плескав мене дощ по чолу!
Там, де сонце сяє,— там мене немає,
там, де дощик ллється,— там мій шлях не в'ється.
Ти суворий! Ти ніжний!.. Ти мене зрозумієш,
бо ти жив із живими, ненавидів мумії!
О, промокнути б, змокнути —
під пахучою зливою сонця,
з краплями — на щоці, з краплями — у руді!
Із добірними, як на яблуках — на лиці!..
О, промокнути б, змокнути —
під пахучою зливою сонця,
щоб шкірою рум'яніти,
щоб пальцями пломеніти,
сонцем серце своє напоїти,
силу м'язів од сну пробудити.
Хоч і мертвий, ти мене зрозумієш, безсмертний —
мумію — геть, без вороття!
Живому — жить в ім'я життя!

Що
 волієш
 для вдоволення
 краси новітньої?
Чи маленька, може,
 заважа великому?
Батьківщина
 вимірами
 нам по крою! —
не мала,
 не довга,
 не коротка,
 не велика.
Чом прийшов
 до невеликого
 з великою рукою?
Тут
 не місце
 для лихого чоловіка!
А тобі мала?
 Вітчизні міра — серце.
 Серце, що палає болем!..
У моїй республіці — усе моє,
 що в твоєму царстві —
 те твоє!
Станемо.
 Лице в лице.
 Як рекрути,
 обидва голі...
Що,
 хіба твоє жадає серце більше,
 аніж у твоїй країні є?
Чи в країні,
 що на мілью менша,—
 бракне для сердець огрому?

Може, виміряти
власну гордість у країні власній
за чужим аршином чи декретом?

Ні!
Живим не лізь у мірку!
Не дамо нікому
наше серце,
наше право
розмінять на ярди чи монети!

Що, мала?
Вітчизна
кров'ю б'є в мені —
в мільярдах капілярів;
в кожному метрі кров —
у полі,
на крутому плаї...

В мірі,
не досягненій
в слідах кривавих,
ні кінця
нема,
ні краю!

Ні!
Не міряй
мого краю
милями чи арами,
мірою,
для всіх
не завжди й вірною.

Краю,
що народжує
у хмарах
витязів
з хоробрістю незмірною!

ДЗВІН БЕЗ СЕРЦЯ

З плахи сюди перетягли домучуватись новосельця —
мокрого, німого, як ніч, темноликого.
Дзвоніві, щоб до повстань не кликав, —
вирвали серце.

Тепер на пруг зіперся — вічний, мертвий, без звуку,
наче каска полеглого, забутий роками.
Без голосу, без серця волає у муках,
запінившись інеєм, вгризається в камінь.

Повстанець, відгороджений ґратами од міста,
у натовпі став на роздоріжжі вітрів і класів.
Од найменшого доторку рук чи свіжого листя, —
скипає бунтар безголосої маси.

Без башти, що пливла над містом і садом неозорим,
без м'язів, що мотуззям пружинили сили...
Кожен порух болить у грудях, кожна радість німіє
горем,
де те серце, що відкалатало і віддзвонило?

Де те серце у передзвонах срібла краплини,
відзвук ластівки, що черкнула крилом в передгроззі?
Найніжніші лоскоти ластів'їні
гасить спазма болючої бронзи...

Де те серце, що кожною мукою, кожним риданням
буде ятрить рану, гнівом наповнену?
Геть усе поглинає міді вічне мовчання —
сіллю їсть чи вкриває іржею безмовною!

Де той гук, що розпростує прапором крила,
в битві звуки розбризкує, мрію колише!
В жарі мускули стіли, дим змотав їхні жили,
як ріку, динаміт звуки виплеснув в тишу...

Бронза все втамувала під струпами горя —
лихоманку, ридання, божевілля вітрища;
а тепер болем ячить і кричить попелищем —
безсердечним, тяжким, невимовним докором.

ЗВІЗДАРА — ТЕРАСА НА ДУНАЙЦІ

А все ж — чи любив я те місто, в якому я так кохав,
місто уважне, привітне, найближче до мене;
місто, що так пошматоване і потяте,
що жоден святий не погодився б бути на його гербі;
місто, в якому одні — із шаблями голими,
інші — лукаво посмикують бороди;
місто, в якому кроють сукні й пісні
за модами паризьких журналів і нахваляються
сторінками модними; місто, в якому
тінь від дерева відділялась і йшла вулицями невідступно
за мною;
місто, яке — наче мить проминула, в якому я так кохав,
та все ж — чи любив я його?
А все ж — чи любив я те місто — за його коштуняцькі ¹
берези,
де ходила босоніж «вона», а «він» клав їй на плечі
сандали
замість еполетів, і дощ розчісував коси;
за ту Залу Фізичну ², що й з морем її не зрівняти;
за весняну ту ніч, до світання наскрізно прозору,
коли ключ у тремтячій руці до замка не втрапляє,
хоч той самий це ключ і та сама рука щонайменша;

¹ Коштуняк — лісопарк на околиці Белграда.

² Аудиторія на філософському факультеті Белградського університету, що до другої світової війни не раз була місцем революційних мітингів молоді.

за бульвар той Південний ¹, куди ми поспішали на явку;
за той
ринок Каленича, стотисячний; за присягу в сутінках
свободі чи смерті?

А все ж — чи любив я те місто
любов'ю, з якої згорів би за ніч, тої шостої ночі
квітневої, на Авалі, коли з неї щомиті,
ледь на міну натрапивши, вибухали у хмари,
що землю удосталь набиті, та все ж — чи любив я те
місто —
за весну пломінкої свободи; за його найпрозорішу весну
(я сьогодні її пам'ятаю і очі її пам'ятаю,
що, задивлені пильно, пам'ять мою спопеляли);
за ті зорі високі і літніх дощів переплески,
що знизу до краплі вітри розбивають і гонять
по дахах черепичних; за ластівку, яка у польоті
губить з дзьоба краплину дощу і росиною сонця
на чолі твоїм грає, а все ж — чи любив я його,

чи любив? Не питайте! Хто ж бовкає про любов?
Сам я з любові страждав. Затинаюсь, соромлюся завше,
німію — й не можу... А коли ви, далекі,
будете тут сидіти, на поверсі цієї тераси,
що нависла лісами і травами до Дунайця,
де на дні його ще один ліс, із піддашшям сторчма
бовваніє,

хочу я, щоб і ви, впершись спиною в місто,
а ліктем в Банат ², пригадали, що й я
теж сидів, і вслухався у шурхіт машин,
і зернята дум своїх щирих розлузував,
та жодної не долузував до кінця...
І очі плинуть (сказати б — дивляться) від себе і в себе

¹ Вулиця в Белграді, на якій містилися конспіративні квартири югославських комуністів.

² Історична область на нинішній території Югославії.

і, немов розгалужені, ллють безперервно свій час.
Їм видно затоку і неба рукавчик, повитий химерно,
од верб і до фабрики — чистий Дунаєць, синій і тихий,
з водоростями хмарин, що підтримують знизу дно.
І човен, легший од тіні, з легкими, як промені, веслами,
торкнувся плеса-вікна, відчинив, увійшов і вийшов
крізь інше. В зеленому, в жовтому — Ада ¹,
такою бува лиш діброва над водами синіми,
немовби вода сама край жовтого лісу, — а все ж ліс був
жовтий.

Обоє на нього згори від себе ми глянули, і ззаду, і знизу,
і в себе (як там підсвічені гілки зсередини?);

одна і та ж думка, одне й те ж бажання в ту мить
засвітилось
усім, чим дивились, хоч ми й не дивились одне
на одного, —

та довго ще бачили ми одне одного... Потім в затоку
пониззям

скутер ввійшов. Він линув і кидав сіті у воду
на все: на хати — розтягував їх, як гармонь,
на верби — гойдав стовбури їхні у хвилях, на хмари,
на вікна,

розліняні на клітинки, на косу, на пагорки,
пругами пострижені, обернені сторч головою, —
і все потяг

у сітях, і нас обох потягнув за собою
на ребристому скутері, — проти течії шпарко
все волік і волік борозною вузькою до перешийка,
що вrostав в материк, швартуючи Аду. Він тяг,
перекатами тяг. Нехай мчить він і вас,
хай летить, роздимає усе позад себе,
хай несе вас із хмарами і рибинами,
з вербами в капронових сітях, з хатами плавучими,
з пагорбами,

¹ Острів на Дунаї, недалеко від Белграда.

що юрмляться, горбляться, мов ті-коропи; хай разом на мілини вас витягне... Але — перешийком тим на лікоть, а потім — в пісок, що тече в туфлі жіночі, а потім — у верби ідять, далекі і добрі, верб не минайте, та за верби найперші не йдять! Між них там, край Ади, по острову стежка в'юниться в травах, реп'яхами до всього чіпляється, гостролезими пінцетами колючок довкола впинається, та їх тяжко й незручно від панчіх відривати, від жіночих литок, таких милих і ніжних, не прикритих плащем шкарубким — не йдять! Не ходять! Я туди давно не заходив. І мене не розпитуйте, про них не нагадуйте; далекі і добрі, не йдять... Не питайте — не знаю!

ГОРУ ПАПУК БАЧУ З УСІХ ПОЇЗДІВ

Пам'яті Іво Маринковича¹

Хочете, щоб забув я його, — вижніть ліси.
Викосіть геть комбайнами тими, які водночас і ріжуть, і палять, і прах розсівають...
Вирвіть усі стовбури, закутані в хмари зеленолисті,
всі ліси зітріть із лица Папука,
що чолом мені б'ють, як на них дивлюся.
Спопеліть і зелене, й червоне, і жовте листя...
Вирвіть з корінням, із кронами все,
вкрите хмарами, як маскхалатами.
Ліси партизанські!
Завше ви в тиші вікуєте сторожкій,

¹ Іво Маринкович — один з героїв народно-визвольної війни в Югославії.

досі, здається, у вас ще працюють штаби.

Ліси партизанські!

Досі, здається, у вас ще працюють друзі мої бойові,
чистять гвинтівки, чи лічать набої,
чи просто горілиць лежать на траві,
у мріях підспівують кронам...

О ліси Папука, що зрослися із ним нерозривно!

О гаї Папука, що сплелися, змішалися в серці моєму
із ним,

кров'ю по жилах розлилися, змішалися,
як батька і матері кров,—
спробуй її розділити!

О ліси партизанські — де вони?.. А де він?

Де ви, друзі мої — ліси партизанські?

Ні! Якщо хочете, щоб забув я його, щоб він зник,
щоб у горі по горло я не стояв, як у водах розталих,—
викосіть все — і ліси, і горби.

Ці горби, наче в'язні — з руками за спиною —
бредуть і бредуть, мовчазні на прогулянці,
і повільно, як ув'язнені, повертаються
слідом за поїздом на рівнині Славонській...

Землю оббрийте, як бриють усіх каторжан, як родимки,
пагорки зріжте,—

коли хочете, щоб забув я усе —
і його, і ліси партизанські!

Якщо хочете, бульдозери, щоб забув я його до кінця,—
зрийте схили і пагорби зрийте!..

Обдеріть живу шкіру з землі, з виноградників,
роздушіть усі підгірки, всі до одного,
хай ці ниви квітневі, зелені, заврунені
одна по одній проваляться, захороняться.

Розгойдайте цю землю — хай хати партизанські

заваляться,

черепахами нехай перевернуться,
зарівняйте, скорчуйте ліси Папука!

Ті горби, що шерезамаи за поїздом доспішають,
і назустріч біжають, і мій шлях переймають.
З ним у мене ввійшли ви, горби партизанські,
як ці руки мої, даровані батьком і матір'ю...
О горби партизанські, де ви, де?!
Вої — пагорби мої незабутні!..
Ні! Коли хочете, щоб забув я його, зотлів з ним на попіл,
не стирчав, як той зламаний стовбур, по горло у горі,—
підніміть у повітря, розмітайте і гори, і пагорки,—
ці горби партизанські, що шерезамаи доспішають,
доганяють мій поїзд, і мій шлях переймають...
Заваліть, загорніть усі мочарі —
всі провалля, безодні горя мого,
все зрівняйте з землею — узгір'я і схили,
якщо хочете ви, щоб згорів я з ним до останку!

Та чи зможу забути його тут, коли все з ним зрослося,—
все, що квітне і в'яне тільки для того, щоб я думав
про нього,
де відсутність його настійно говорить, що він тут!
Де, якби ти усе спопелив, оголив і понищив,
сама порожнеча закричала б: він тут!
Тут удвох вони — він і Папук!
І забути його?!
Тут?!
Як згоріти до останку?
Скажіть мені, як?!

АПОКРИФ

Оживи її, весно, омолоди, онови!
Вербу сталактитову обіч залізниці,
до пагіння зчухрану, до тім'я обрубану,
до самого черепа зухвало оббриту;

вербу незугарну, самотню, порепану,
що грузне од себе, од натиску топиться,
тримаючи насип, удержує зсуви;
вербу, що немовби на стежці карається
і двічі на день — на світанку й опівночі —
сахається поїзда, й тоді я на зміну
од себе й од натиску затоплююсь по коліна,
поки не полишить усіх пагорбів поїзд,—
вербу сталактитову, незугарну і згорблену,
оживи, омолоди, онови!

Збуди її, весно, розкриль, всемогутня,
ти гілля її вивільняєш од гіпсу — першого вечора,
ти коси її розморожуєш — другого полудня,
а потім вільшину усю прошиваєш струмками,
що плинуть, полискують, немов полаковані,
а потім хмарки проростанням мінуєш,
а потім прищеплюєш пуп'янки кронам
й просочені спиртом кучугури із вати
ланцетами променів хистко запалюєш,
з дощем-помагаєм і з вітром-розмаєм —
розкронь, розбуди її!

Ти, сонцем могутня, і зливою, і леготом,
верни її молодість, порізану струпами,
опоряди висхлу її, покалічену,
щепи, забрунькуй, наснаж її, спраглу,
із жилки найтоншої — в капілярник найтонший
хай виприсне в небо струмінь зелений,
хай з кожного струменя, на кожному нарізі
вихлюпує з вічка зелена рибина
струмка-черенка, коли легіт зітхає,
хай гострить рибина плавці бистриною,
і вихором пружить, і хвилию в'юнить,

як дощик-забудько на восьмому складі
почне перестрибувати з гілки на землю —
хай очі прозорі рибини обтрушують,
ти, сонцем могутня, з дощем, з тепловієм
вдягни, взолоти й напої її!
Ти, сонцем всеяйна,
всесильна, всецвітна!

Скендер Куленович

СТОЯНКА — МАТИ З КНЯЖПОЛЯ,—

*синів розшукуючи,
Срджана, Мрджана, Младжена,
що полягли від рук фашистів,—
закликає до помсти.*

Ви всі трое груди мої ссали
— о щедре сонце княжпільське! —
усім трьом я ніженьки рум'яні
вповивала у пелюшки лляні, білоткані,
всім трьом укривальця теплі
раненько прала...

О-о-ой,

Срджане,

Мрджане,

Младжене,

о, три свята на моєму віку,

три врожаї рясні на току,

три діжі повні з тістом,

невтримних,

моя утроба їх народжала,

о, конюшини княжпільської

росяне трилисне стебельце,

що проросло у мене під серцем!

О-о-ой,

три свята сербських на моєму віку,

три Обиличі¹ у моїм сповитку,

о Срджане — день квітневий,

¹ Обилич — народний герой.

о Мрджане — день жовтневий,
о Младжене — день липневий:
Козара зростила три кедри до хмар,
Стоянка три сини віддала на вітвар!
О-о-ой,
де ви,
Срджане,
Мрджане,
Младжене,
о-о-ой,
де ви,
три найперші гвинтівки
в народнім повстанні,
три сльозини мої останні:
хоче мати вас, мертвих, поцілувати, —
та вже минуло сім днів,
сім ночей, відколи
сплюндрували нелюди
ненажерні Княжполе, —
не їсть,
не п'є,
тільки ногами кривавими
ходить
на Козарі, Просарі,
поміж трупів холодних ступає,
чи не впізнала б котрогось
зажурена мати Стоянка,
що вас узимку на битву проводжала,
цілу ніч хащами-нетрями блукала,
одіж на тернах обірвала.
Ой, три мої сіроманці,
три заметілі шалені,
хоче мати вас, холодних, перецілувати:
взяв би, Срджане, та рукав засукав —
могла б мати тебе легко впізнати:
на лівиці — родимка, наче ожинка.

Підніми, сину Мрджане,
підкоти-но праву холошу:
тут перша куля прошила
твою гомілку під литкою!
Ти ж посміхнися матері,
мертвий Младжене,
мати змогла б тебе одразу впізнати:
чотири зуби ікласті
над іншими повиростали,
як у вовчиська!..

Ой, три родимки з рідного кореня,
три орли, що кружляли над горами,
вас мати молоком-снагою напувала,
а битва кулями поклювала,
о-о-ой,
де ви?
Чи вас полощуть
води млечаницькі,
а чи грачаницькі,
а чи моштаницькі,—
чи вас розточує
жовта черва
у глибоких чорних ровах,
чи вас колючі дроти оповили,
безжальні, стозубі
обіч дороги, куди не пройти?
Зведіться, встаньте,
на Княжполе гляньте:
хіба це вчорашнє Княжполе?
Хіба це пора, діти, передосіння?
Де косарів згорблених ряди видніють?
Під якою розлогою грушею
чекає
косарів-молодців натомлених,
жниць смаглявих, моторних

із першого збіжжя вільного
пиріг зарум'янілий
та молока кислого глечик великий?
А від Козари, скарбе мій, краю,
аж до Сави —
повноводо
росте врожай твоєї свободи:
і кукурудза й пшениці зелені,
мов солдати підвелись недремні,
і сливи-савки посиніли —
не від холоду —
від солоду,
від тягаря,
мов корівки тільні —
роздобріли;
повсюди хлібно та медяно —
всі ситі;
земля, мов кіш навантажений,
порипує,
чекає, скарбе мій, щоб з нею
натужились синів моїх м'язи...
Та марно, чекає марно!

Діти мої,
даруйте матері Стоянці, що згадала,
що, мертвим, жалю вам завдала:
батька вашого схопили,
і на дорозі,
коли пустили в нього кулю, —
в зубах так і залишилась
затиснута подруга-люлька,
забрали всю нашу родину,
хрещеного батька Іллі сім'ю,
дядька Радоя вашого
кинули теж за дріт колючий!..
Стоїть спорожніле Княжполе —

знесилене, сіре, безплідне.
Мов ядуха, душить його
сонячне олово.
Всюди глухо, безлюдно.
Ні бджоли тобі, ні пташини.
Тільки інколи до порожньої хати
підійде самотнє телятко
й головою буцне у двері,
мукає,
наче в могилі...

Це, діти, уже не Княжполе,
це невільницьке поле!

Хто ж цього літа коситиме?
Хто до дівчат ходитиме?
Хто всяке зілля варитиме?
Хто солонину солитиме?
Ой, невже ті нелюди неситі,
невже ж нашим хлібом рум'яним,
червоним, бо ж кроплений нашою кров'ю,
невже нашим хлібом рум'яним
неситі нелюди будуть ласувати?!
Невже свої рила свинячі маститимуть
пожадливо нашою скороминкою?!
Невже ж нашим питвом полум'яним
пельки свої будуть заливати?!
Невже лапищами загребущими,
що в нашій крові купалися,
над судженими нареченими-ружами
будуть глумитися?!
Невже, діти мої, по смерті нашій
сито-п'яно вони будуть відригувать?!

Ой, хто спинить вовкулаків,
кривавих убивць?

Козаро!
Козаро!
Козаро!
Хто ж, Козаро, спинить кровопивців?
За Срджана мого,
за Мрджана мого,
за Младжена мого —
скажи — хто відплатить?..

Козаро, сестрице зелена,
друга матінко мого Младжена,
як далеко тебе видно,
а чути — ще далі!
Мати Стоянка не вірить,
що ти спорожніла,
що нас загубила!..
Як з розораного шляху
од псів мертвих,
що на дітей наших валували,
я підвожу очі на лани твої буйні,—
в моїм серці, як у гнізді твоїм,—
пташенятко прокльовується,
одна віра процвітає:
ти синів моїх, Козаро,
витязів своїх, сестрице,
в коси темні загорнула,
заніміла над Княжполем,
брови зсунувши похмуро,—
в серці,
як у казані пекельнім,
клекотить свята розплата!

Кари, сестронько, їм — кари!
За сина мого Срджана — скарай!
За сина мого Мрджана — скарай!
За сина мого Младжена — скарай!

Прагне святий Ілля дощу,
а Княжполе — пресвятої карі!

Покарай за нас, Козаро, —
смертельно, криваво,
чуєш, гримлять небозводи —
звідки сонце сходить?..
Завжди казав мені Младжен:
«Якщо, Стоянко-матусе,
я не повернуся,
мати названа — Козара —
за мене відплатить,
Русь — праматінка моя —
за мене відплатить,
лихові, матусе, не бувати,
чути грому віщого розплату!»

І не бачу за слізьми світу,
тільки чую: почина гриміти!

Гуркотить, сестрице, грім великий
з того краю, звідки сонце вирушає,
мов над горами гудуть вітри південні!
То йде військо — солдат за солдатом, —
хмара війська, суворого війська;
якби, сестро віковічна,
всі громи-блискавиці,
що у косах твоїх гралися
віками,
в один гуркіт поєднати,
то у тім гуркотінні гучнім
грім не був би навіть тихим тріском, —
стільки гнівних наступає,
стільки, сестро,
йде в атаку за Срджана війська!
Гуркіт, сестро, аж двигтить земля,
з далекого краю, звідтіля,

звідки сонце сходить:
скільки лютих куль у тебе влучало,
скільки болю ти зазнала, —
стільки, сестро, сили там зібралось,
стільки йде за Мрджана воїнів суворих!
Тріск і гуркіт землю перемішують,
блискавиці небо перекреслюють
з даліни, звідкіль нам сонце сходить;
якби навіть визбирати сльози,
що з очей повсюди пролилися:
матерів,
дітей,
ягняток,
і тобі вони запали в душу,
й на зеленім визбирать їх листі,
і хай сонце в кожному
переломить промінь, —
миготять, сестрице, блискавиці —
стільки стріл за Младжена карає!
О, то не роса з очей твоїх,
сестрице, —
звитяжні громовержці зачаровують:
ось поперед війська
йде людина,
хай на зріст — середня,
помислом — висока,
очі благовісно світяться,
Русь — неначе хвилі жита —
розлилось сяйне її волосся;
в бій іде — завжди попереду,
в будні і на свята нам привітно
усміхається, і брови дугами;
скільки жартував би з ними
юний Младжен,
як жадав він зблизька на них глянуть,
та до неї ген-ген, як до моря!

Чи ти чуєш, сестрице Козаро,
чи ти чуєш гук отой великий?..

Розпусти волосся ти зелене,
закликає тебе сестра Стоянка,
розплитай в зажурі коси,
випускай всіх духів зачарованих,
хай поганою
забарвлять кров'ю
три ріки наші холодні,
нехай трупами поганців
під пшеницю злотозерну
землю нашу
добре вгноять!

Чи ти слухаєш, весела сестро,
чи ти чуєш громовицю сильну?..

Вся земля гуде, двигтить —
од московських стін неопалимих
сила війська лине незборима,
розгортай своїх ялин знамена,
рідна стороно моя зелена,
випускай сталеві бджоли
понад землю нашу —
на криваву пашу!

Знай:
якби моє запліднилося лоно —
ще б три Младжени,
і три Мрджани,
і три Срджани
народила б,
своїми грудьми б їх згодувала
і тобі всіх трьох подарувала!

Підведися, непохитна,
вигни брови чорними гадюками,
стисни зуби в люті,
і з кожної жилки
вичави отрути,
і дихни трьома вогнями:
у трьох живих Младженів,
у трьох живих Мрджанів,
у трьох живих Срджанів,
у повстанські триста й три редути,
засичи вогнем ти стоголово,
сестро, ворогів побий сторуко,
щоб і сліду не лишилось од поганців;
хай у пам'яті живе могила
трьох обранців:
тут Стоянка щедрою снагою напуває,
а Козара, звана мати, боротьби навчає,
а вірою надихає Русь-прамати;
стрілися разом три матері:
хто наважиться нас знову грабувати,
комори
і вулики випорожняти,
опустошувать кошари наші,
плюндрувати вогнища домашні,—
хай рідня того вся вимре од прокляття!
Марно його діти тут бродитимуть,
марно про кістки батьків питатимуть,
крові розливаючи сторіки,
щоб самим в тій крові захлинутись;
так буде тут смерть шаліти,
як сьогодні кров —
так завтра мед проллється,
меду й молока нап'ються
вдосталь діти —
і земля до сонця засміється.

Матей Бор

ТОРУЄМ, ТОРУЄМО ПУТЬ

Торуєм, торуємо путь в заметілі,
скоро снігами завіє з верхом.
Торуєм, торуємо путь. Мабуть, білим
понакривало дерева шатром?
Торуєм, торуємо путь. Близьке діло —
вийти за Саву танечним гуртом.

Торуєм, торуємо путь. Хто, незримий,
з нас посміявся на просіках білих?
Хто з карабіном важким за плечима
так поспішає по схилах?

Торуєм, торуємо путь. Перед нами
в надвечір'ї, де віхола вкутала грунт,
продирається поміж густими гілками,
кроком широким ступаючи, — Бунт.

Іван Горан Ковачич

ВІТЕР У ЛІСІ

Сьогодні ліс вітрами омузичений —
шумить і стогне, свище і витьохкує;
вітри з іржанням сонцеколо носять —
сьогодні вітер птахів піднімає і по небу гонить.

Сьогодні голоси і лагідніші, й тихші.
Сьогодні люди молитовно зачались,
а ліс кляне і стогне, кожна крона — то людина шаленіє
і піднімає кулаки міцні, звиваючись од болю.

Біснуються вітриська вороні, б'ють землю в дикому
іржанні,
а небо, чорне мов залізо, жерлами гарматними погрожує.
Дзвенить вітрами колісниця, і прудкішають в шаленстві
коні,
а з ними хмари, наче птахи велетенські, линуть.

Сьогодні ліс, оживши, ланцюгами брязкає,
що закували його міцно, щоб не зрушив з місця.
Сьогодні він кайданами погримує, волає,
кляне, погрожує, коли іржуть ще вороні вітриська,
а люди тихо бліднуть, мовчазні, оголені,
тремтять, жахаються у каятті глибокім.

Сьогодні ошасливлений і я,
допоки у судомі кулаки мої тримає
скажений велет, що клене й звивається:
мої думки сьогодні дикі — вороні мої,

а мої очі не жахаються, бо ліс живий кохають;
допоки люди тихі та бліді, оголені, мовчать в судомі,
тремтять, жахаються у каятті глибокім.

ФАБРИЧНІ ДИМАРІ, ЧЕРВОНІ ВЕЛЕТИ

Фабричні димарі, червоні велети,
навічно в землю вгрузли по коліна,
а вітер-перукар волосся їхнє
скуйовджує і кучерявить темно-срібно,
завихрює під картузом небесним.

Фабричні димарі, червоні велети.

ЧОРНІ ХМАРИ

Чорні хмари, у жебрацькім шматті,
спраглі хліба й виноградних ліз.
Чорні хмари — жебраки багаті —
в їхньому багатстві — море сліз.

Чорні хмари — їх кленуть селяни,
мчать за гори, де їм не пече...
Чорні хмари! — молять їх селяни
і слідом за ними йдуть з плачем...

КОНИ І НЕБО

Вітри — небесні коні.
У кожного — підшорок.
(Небесне возять сіно).
У стайні — чорний морок.

Весь день пасуться в травах,
поки не впали роси.
А тільки ніч настане,
зринають у загравах...

І в скакуна баского
підкова одлітає,
молодиком на щастя
землі золото сяє.

Селянські чорні коні —
голодні, бездоглядні.
У небі мають грати —
і ситі, і доладні.

ЯМА

I

Кров — моє світло, мій морок незнаний.
З віч моїх вирвали ночі блаженні.
В мозку зіниці горять, ніби рани,
з болю розверзлися в люті шаленій.
Днина краплиною палить в безсонні.
Очі погасли мої на долоні.

Певне, у них трепетали ще птахи,
неба гойдалася синя криниця.
Я занімів од кривавого жаху,
сонце погасло в блакитних зіницях.
Очі ридали, промінили сльози,
виплакать болю були не в спроможі.

Тільки з пучок озвірілих зухвальців
капала кров, навісніли бандити

і за очниці хапали страждальців,
як би зручніше ножа застромити.
Кров, мою втіху, ті звірі ковтали,
рясно котилися сльози-корали.

Світлом останнім жахливої страти
ніж заблищав, мов удар блискавиці,
в білому зойку. І тіло у ката,
в пояс оголене. Сяяла криця.
Шкіра біліла у сутінках ночі,
саме як нелюд видовбував очі.

О моє світло болюче, так гостро
досі мене не сікли твої стріли,
ані світань твоїх відблиск, ні постріл —
сльози в очницях немовби горіли.
Глибше врізались ті блиски червоні
в мить, як рубали у іншого скроні.

Скільки той жар шаленів, я не знаю;
вже як рости із очниць стали гупі —
ледве я вистояв в чорнім відчаї.
Очі відчувши в долонях, мов кулі,
мовив я: «Нене, осліп і не бачу,
як же тепер за тобою заплачу?..»

Вдарило світло, немов калатання
у голові — божевільній дзвіниці,
наче з вершини святої світання,
в пам'яті білій болінням ятриться.
Місяцю білий! Ріко моя мила!
Мамо! Голубко моя білокрила!

Я ж не чекав отакого боління;
кат наказав: «Роздуши свої очі!»

Я півпритомний упав на коліна,
чую, як слиз кулаки мої мочить;
більше нічого не знав і не тямив,
впав я, мов з кручі, у вириту яму.

II

Сечею, кляті, мене відливали.
Били. Вогнем піднімали над силу.
Поспіль із черги невільників брали,
кожному вуха дірявили шилом.
«Смійтесь! — з усіх збиткувались нікчеми.—
Серги в дарунок дамо на хрещення!»

Вибухом сміх покотився між нами,
враз занімів, наче в мертвім оскалі.
Регіт розпалював лють, з канчуками
вбивці накиннулись в дикому шалі.
Сміх нароста, спопеля їх наругу,
дупла-очниці виплакують тугу.

Мов неживі, у мовчанні померхли
(може, що з ляку не вмерли в неволі);
рвали за вуха і кидали в чергу,
корчили всіх нас нечувані болі;
птахів із лісу з нас кожен там слухав:
дріт засіяли у зранені вуха.

Так-бо і кожен заплакати може
з болю, що нам учинили прокляті.
«Тихше. Мовчати! На мед це не схоже! —
кат загорлав.— Не наважтесь тікати!»
Жоден із нас не повів і бровою,
смерть відчуваючи над головою.

З дроту замок вдовольнив кровожерів,
в затінку всі посідали од скрухи;

десь водогону забулькали жерла,
спрага у горлі заплямкала сухо.
Потім, мов після важкої роботи,
в жартах солоних зганяли охоту.

Видалось, що нас забули неначе:
гучно, зітхнувши, ганяли повітря.
«Ох і дівча я сьогодні набачив!» —
кат лихословив до іншого хитро.
Знову вино чи вода булькотіла,
дріт од здригання розкраював тіло.

III

Поруч, в ряду моїм, сходячи з глузду,
жінка причинна почала кричати:
«Людоньки! Хата горить моя! Люди!..»
Дріт нас усіх став нараз шматувати —
нівечив, рвав закривавлені вуха...
Тут божевільна упала без руху.

«Бидло безоке! Мерці безголові!
В ваші очниці насиплемо жару.
З тої пекоти прозрієте, сови!» —
гримнув розбійник і лезом ударив.
Вуха, відтяте у смертну хвилину,
в'яло звиса на іржавій дротині.

Лемент і тупіт пронизують тишу,
ноги майнули у темряву мертву.
Чути погоню, важко хтось дише —
ніж доганяє нову свою жертву.
О, хоч один є щасливець між нами!
Я й не завважив, що кат вів до ями.

Серце, як ступа, щораз мені гупа,
інші серця відчуваю гарячі.

Стук той погнав уперед нашу групу
 (серце ж не бачить, як світ, увесь плаче).
Світло в очницях провидівши в шумі,
я потонув у глибокій задумі.

Знов пригадалось: уздрів на світанні
 вириту яму для когось глибоку.
Слух свій напружував я у мовчанні:
 вгадував жертву із першого кроку.
В пам'яті чітко почав рахувати:
в черзі до смерті вже був п'ятдесятим.

Згадував тих я, кого пам'ятаю, —
 той упав першим і цього скарали;
перераховував — їх вже немає,
 всіх, що у думці моїй виринали.
Пам'ять напружував — дибки волосся,
в думці виважував, що відбулося.

Деся обізався цвіркун неспокійно,
 хмара затінила небо і поле;
раптом я чую: кривавий розбійник
 сечею всіх поливає довкола.
Й іншого чуть, як своїм ятаганом
з люттю шматує тіла невблаганно.

IV

Хрипом зайшлася скатована жертва,
 чув я удари глухі без упину;
наче ті лантухи, падали мертві, —
 ніж попадав їм то в горло, то в спину.
Потім безжально хапали руками,
кидали тіло за тілом до ями.

Знов від удару падає мертвий,
інший зі страху блага порятунку,
я підраховував — жертви і жертви,
вбитих знімав із сумного рахунку.
Хоч умирали від рук людоджерця,
чув їх удари на дні свого серця.

Хтось недорізаний так розридався,
наче дитина, з глибокої ями.
Ліку б не визнав мого кат — я боявся.
Вибух зненацька гранати між нами.
Землю хитнула страшна веремія.
Я на рятунок утратив надію.

Дух лиш беріг мою пам'ять од смерті,
кров'ю і шкірою чую ту кару;
тридцять одну я налічую жертву
і ножових шістдесят два удари.
Я все плекаю єдину надію,
як би впокорити чорну стихію.

Зойки й граната, мов грім з небозводу,
вибухом яму розвергує нашу.
Падають тихо мерці, як у воду,
вбивці криваву замішують кашу.
Крові слизоту відчув під ногами —
раптом затерп: наближаюсь до ями.

V

Бачив я сам, усе бачив ясніше,
мов мені очі повернуто катом:
шкіру їх білу і ніж, який ріже,
жертву (пручалась, неначе ягня те,
йдучи крок за кроком у смертному шалі,
крок — і за ним вже життя полишало).

Рухалась черга все далі і далі,
наче попереду щось паювали;
жоден із них не ридав у печалі —
горя того уже досить зазнали.
Вихлюпом хвилі, що хилить колосся,
кров'ю у кожного з горла лилося.

Йшли крок за кроком і стали з розпуки:
знову — удар! І тяглися юрбою.
Раптом тривожні почувлися гуки,
губи погіркли од крові чужої:
став кам'яніти від подиху смерті,—
я перед ямою був уже третім.

Темінь страшна засліпила, мов штора,
розум стемнила і серце струїла.
Гостро ударило світло стозоре.
Іскро! Сніжино! Мій пломеню білий!
Жодної тіні — немов блискавиця
голку пекучу загнала в зіницю.

Спереду — впав, і позаду, за мною
також здригнувся, немов у судомі;
потім зітхнув і потягся ступою,
ледь я ішов у смертельній утомі.
В мертвій задусі знесилене тіло.
Яма, як ніч, перед нами чорніла.

Все пам'ятаю: і як, рівновагу
втративши, став і не міг іти далі;
потім назад похилився від страху —
поруч зі мною зіяло провалля.
Чорна стріла мені в спину влучила,
груди ж болюче поранила біла.

VI

Страхом мене охопило в безодні.

Смерть огорта моє тіло у рам'ї;
чую, притиснуло трупом холодним,
вереск жіночий розсік мою пам'ять.
В ямі, набитій людськими тілами,
я замерзав, наче риба, з мерцями.

Був я на купі трупів драглистих,
думка зі страху благала рятунку;
мертві ослизли у крові прокислій,
жінка, мов блискавка, зойкнула лунко.
В бік той, де лемент лунав безнастанно,
руки простягнувши, намацав я рану.

Сила життя пробудилася вперше,
стала з-під трупів проситись на волю.
В напрямі крику правицю простерши,
я когось вдарив в очниці із болем.
Яма волала вночі знавісніло,
наче у темряві пекло гриміло.

«Кинуть гранату!» — я в думці жахнувся;
тут же рукою, немов навіжений,
рани кривавої я доторкнувся.
Труп запручався, сковзнувши на мене.
В горлі ятрилася рана глибока,
крізь голосіння почувися кроки.

Боже мій! Жінка мене охопила,
Міцно затисла обіймами смерті.
Горе чоло її зморшками зрило.
Руки кощаві її почав терти.
— Страднице, рідна! — став їх цілувати.
Видалось, наче убив свою матір.

Чув, як стогнали і мерли нужденні —
я шаленів, щоб життя їм вернути;
в кожного трупа благав я прощення
і завмирав у невинній спокуті.
Мов божевільний, прийшовши до тями,
сам заливався гіркими сльозами.

VII

Змовкнув я. Сам між мерців у відчаї.
Смерть крижана насідає на спину,
ноги заковує, руки ламає...
В горлі палає вогнем без упину.
Крига мої замурує крижі,
скрізь владарює відлунена тиша.

Згубний тягар, що лягає на мене,
холодом вуст закропити не хоче;
тисне все тяжче мовчання студене;
раптом я скрикнув: вода десь хлюпоче!
Чую — по вмерлих струмок протікає;
ох і пече ж як, аж холод проймає!

Ллються по шкірі струмені білі,
спалюють спину і груди вогнями;
борозни глибоко в'ються по тілі —
болі розтерзують м'ясо шматками.
Ледь доторкнувся вустами до трупа —
чую: спалило вапно мої губи.

В яму вапна наносили чимало,
тільки б ми стервом їм не смерділи.
Вдячний я їм, що, хоча й скатували,
гріють вогнем моє зранене тіло...
Чую, як трупи ворухнуться голі,
мов на жаровні рибини у солі...

Рух свій у болі й смертельному щемі
з трепетом дивним чимраз відчуваю;
дякую кату за те я своєму.

Глянь! Коли ще один труп оживає.
Жінка стара мене гладить рукою —
знає, що горе звиса й наді мною.

VIII

Хвиля смертельна ледь стихла над нами,
десь далина залунала від кроків.
Хтось обійшов зо два рази круг ями,
й тиша настала довкола глибока.
Ногу підтяг я, на лікті зіп'явся,
мовби гробар, що з гробків вибирався.

Й тут я жахнувся: ворухаться трупи;
стали котитися й падать на мене;
звівшись, поволі зсуваються з купи,
плачуть, сміються, здіймаючи лемент.
Нігті відчув я — хапають сердито, —
хочуть впіймати мене й задушити.

Стих з переляку, й трупи відстали.
Легшим тягар став тієї ж хвилини.
Більше не гнали мене на поталу,
мрець свою ногу на мене закинув.
«Сам зрушив мертвих», — збагнув я над силу.
Коси жіночі мене оповили.

Раптом війнуло в уста свіжим вітром
в ямі, де звалені трупи лежали.
Я ж, мов утопленик, хлипав повітря.
Струменем крові очниці залляло.
Я засміявся. А інший би з ляку,
вздівши в крові мене, гірко б заплакав.

Чи перед мукою в лячній хвилині
я скам'янів би? Навіщо та втіха...
Адже всім людям здається віднині:
плачу — сміюся, а плачу я сміхом.
В душлах очниць моїх світло віками
завше чорнітиме отвором ями...

Ще ж себе винним тепер відчуваю,
що залишаю тут мертвих сьогодні.
Ради повітря, якого не маю,
хай би вже знов мене ввергли в безодню.
— Ти ще живий! — кажуть рани у плечах.
В вільгість вслухаюся — дихає вечір.

IX

О, ще ніколи з такою жагою
я не чекав темноти вечорами.
Бач, як по трупах, що вкрились росою,
котяться краплі до мене у яму.
Злизую я ті краплини студені
з мертвого тіла, що впало на мене.

Я скаженів, видиравсь здичавіло,
йшов по руках, по замучених людях.
Кров із прострелених тіл жебоніла,
щойно ставав я на зранені груди.
Вгору спинався, ліз із злобою,
коси чийсь ухопивши рукою...

Болю не чув я, ні страху, ні страму,
з трупа на труп я ліз, вибирався,
мов по розкислій ріллі під руками.
Може, по вбитій сестрі я топтався,
чи по сусідові, чи по коханій,
в безумі чуючи силу незнану.

Вибравшись з ями, немов здичавілий,
втратив свій глузд, обережність я втратив,
тяг по кривавій землі своє тіло
і вигризав по-звірячому трави.
Їв, поглинаючи кожну стеблину;
наче рікою, по лузі я плинув.

В роті з травою лежу, себе чую.
Стогну й палаю у маренні й скрусі.
Вибрався! Як же звідсіль утечу я?
Катову пісню зачувши, здригнувся.
Чую, як чинить над нами наругу;
гнів спалахнув, геть розвіявши тугу.

X

Раптом повіяло згарищем в лиця,
попів села мого вітер доносив;
знов я весілля згадав, вечорниці —
пахли жнива мені. Танці. І сльози.
Все пригадав, що життя засівало;
смерть ненависна усе пожинала.

Там, де є щастя, і шибка у зблисках,
пахощі саду й гніздо ластовине;
там, де гойдалася тихо колиска,
що золотить у пилюці проміння?

Там, де є хліб, веретено співає,
славить цвіркун там життя благовісне;
де ж нині вікна з шматком небокраю,
отчий поріг і дверей тиха пісня?

Де той в корови дзвінок мелодійний,
що із хліва було чути і ніччю,
що розтворює сни неспокійні
в час, коли зорі чатують сторіччя?

Сміху не чуть. Ні плачу. Ані клятви.
Смуток свій ронять в криницю дерева.
Місяць повиснув над згарищем хати.
Псіне чорніє на вулиці стерво.

Де ще є в світі хвороби з бідною,
муки такі щоб терпіла людина?
Де так смертельно катують рукою
і залишають із тим, хто не винен?

Де ще на світі ридають так діти,
дочки у батька, сини в матерів?
Хто б так в риданні, як брат, білі квіти
клав би на груди загиблій сестрі?

Де ще у квітах є в світі хатина,
в котрій з тобою все ділять навпіл?
Де ще є вище багатство в людини,
ніж призьба низенька та батьківський стіл?

Вибух із лісу відлунював долом.
Кулі, мов діти, що плачуть з розпуки,
тьохкали, щемно співали довкола
і завмирили розтраченим звуком.
Бій спалахнув. Чую: месник явився.
Сяєвом радості я освітився.

В серці займалися вогнища рідні,
помстою кров розлилася в світінні,
наче підводилось владно опівдні
Сонце Свободи, долаючи тіні.
Чадного згарища чуючи простір,
кинувся я на лунаючий постріл.

Тут і знайшли мене на бойовищі
рідні брати, незнайомі герої;

всі ви співали в той день зоревіщій,
благословенні, осяяні боєм.
Мовив я: «Може, це сон довгожданий?
Хто ж це співав, перев'язував рани?»

Ніжно жіночі торкнулися руки —
й голос почув: «Партизани ми, друже!
Катові ми відплатили за муки».
Я потягнувся до пліч її тут же;
коси відчувши в гарячій долоні,
лікарці гладив гвинтівку і скроні.

Я аж заплакав у тому відчаї:
горлом я плачу, очей-бо не маю;
серцем, бо сльози скотились печалю
з клятих ножів нещодавно. Немає
в мене зіниць. Ані сили. Ні змоги.
З вами ж хотів би дійти перемоги.

Хто ви? І звідки? Не знаю, хоч гріюсь
в вашому світлі. Співайте щомочі.
Чую — живу! Хай і втратив надію.
Спів повертає ясні мої очі.
Помста й Свобода в луні ваших кроків,
в пісні народній, як сонце, високий.

Душан Костич

У ВІКНАХ

Ходжу по вулиці порожній, де життя впада в безодню.
Зі мною поруч вікна мовчазні очима сумно поглядають.
Коли ж зашелестить горішина гілками край трухлявого
моста
і десь за ровом серед тиші кроки завмирають —
в мені потік раптово заклекоче, немов прибій розгнівано
скипає,
і серце крикне: досить!

Там теж такі порожні вулиці у ріднім краї,
такі ж немилі й там вогні журливо позирають.
Німі обори у дворі, німий мій дім на батьківщині,
б'є з них питьмою, холодом, морозом струменіє;
о, там в безсонну ніч не спить хтось у тривозі,
чекаючи мене, шепоче щось жагучими вустами.
Чи серце ще тремтить в гарячому жаданні,
поранене ненавистю людською?

Колись тут сяяли, на сонці рум'яніли шиби
і обеззброєні сліди людські росли на вулицях
і на майданах,
в любові, у коханні, в трепеті палкому
цвіли слова під кроною горіха;
...але нежданою прийшла лиха година з тріском,
у пекельнім димі,
спинилося життя — шибки повилітали з гуком.
Глянь нині:
заспана ріка, сліди чийсь завмерли,
і туга серце наливає, й тонуть очі у страху:

ще можуть бомби фашистські падать на майдани,
роздирати місто!

В цю ніч, у першу сиву ніч,
загомонять гілки й мене засипле місяць пилом;
зоря кривава гасне над фортецею старою
і глухо покриває дзвін.

Чи то життя спинилося, чи здибилась ріка,
чи людське серце наслухає реготи приховані зорі?
(Хіба наказували бомбам падати на це життя?)
Жага! Яка жага до миру в цих прихованих причалах!
І боротьба! Ще дужче буде наростати боротьба!

Блаже Конеський

КАРАОРМАН¹

Қараорман і Славей-Планина —
два брати, два лютії гайдуки.
Қараорман — то був старший брат,
а Славей — то брат його молодший.
Не знайти такої в світі пари,
не знайти ніде такої сили.
До них рівний горнеться Дебарець,
горнеться Малесія пустельна,
вічно з ними земля македонська;
про них пісню мій народ складає,
про звитягу їм співає славу.

Қараорман і Славей-Планина,
ніч палила вас, перепалила
й полишила у пустельнім полі.
Од ходіння — натомились ноги,
од ходіння — тіло обважніло, —
і лягли брати перепочити.
Обнялися, начебто злилися,
однією світою укрились.
А над ними дрібні зорі світять,
вітерець наспівує їм стиха
свою пісню, щоб вони заснули.
Та не спить-бо Қараорман дужий,
а раз по раз тяжко все зітхає.
«Қараормане, мій старший брате,

¹ Гірський кряж у Македонії.

що за туга серце тобі крає,
чом не можеш ти всю ніч заснути?»

«О Славейку, о мій милий брате,
маю я аж два великі жалі.
Жаль мій перший — наречена люба,
її турки клятї загубили.
Жаль мій другий — юна партизанка,
що загинула в бою кривавім.
На усе життя їх покохав я,
а вони загинули обидві.
Де знайду я чарівну їх вроду,
де побачу їхні ясні очі,
де почую їхню любу мову?»

«Караормане, мій старший брате,
не журися ти, не побивайся.
Глянь на зорі, що над нами сяють, —
то нам світять їхні ясні очі.
Ти послухай: всюди б'ють джерела —
то сріблиться їхня люба мова.
Ти напийся пахощами зела,
захмелій п'янкою ковилою —
то душа їх дихає безсмертна».

ЖИВА ВОДА

Гадаєте, вона так близько,
чи це якесь передчуття,
а чи жадання?
Живого струменя і я такого прагну,
котрий ніде межі не має,
котрий по ріні не тече,
не котить білого каміння,
в траві зі сміхом не в'юниться,

грайливий і дзвінкоголосий,
хоча і лагідного спокою чекає.

Ні!

Він тече із серця в серце
і сповнює серця народу.

Ах, осягни
всю широчінь русла отого!
Він рине в безліч водоспадів,
виблискує,
з сердець дідів —
в серця дітей,
в онову поколінь.

Ах, осягни
безмежність того плину!
Солодкий шепіт і солодкий плескіт,
мінливість сонця й місяця,
нічні казки,
і гомін, що лякає, вдалині,
і захмеління од веселки
у вируванні піни, —
усе те в грудях людських!
Такого струменя я прагну —
поезії.

Ти знаєш давню казку:
два білі велети — гірські вершини —
ладнаються зітнутись між собою;
один до одного схилились —
і сила з силою зіткнулась,
немов зубами, скелями вп'ялись,
аж іскри бризнули від скреготу.
А поміж ними, у долині, —
жива вода нуртує у криниці:
вода, що погамує всякий біль,
усяку залікує рану,
і хто нап'ється із криниці тої —
безсмертя заживе.

І об'явився десь юнак, який спромігсь
і подолати силу гір могутніх,
і витримати жар тієї битви,
і винести цілющу воду
на простори незмірні,
в мирне світло,
що зачинає день.

І ось, мені здається,
ми рушили на той же подвиг,
аби води живої зачерпнути,
щоб у серця людей пролити
поезії живлющу воду.

На подвиги вона сьогодні мусить піднімати,
до бою кликати малий, згорьований народ,—
і дією одразу стане слово!

О, треба стати нам сильнішими утричі духом,
сини віками гнобленого племені;

у бурях світу
ми батьківщині перший смисл
і перший вільний образ надаємо,
ми всі, поезії творці,
із її серця першими зринаємо.

А як у нас, чи є вона,
отого древнього героя сила?

Чи сумніви оті не дивні?

Хто нам простить?

Хто житиме із нашою душею
навіть тоді, коли вже й нас не буде?

Міра Алечкович

ЯКЩО ТИ

Якщо ти свічкою був у чийсь руці
й вона пітьму тобою освітила

добре це

Якщо ти був самотнім і вона була самотньою
і руки подали ви одне одному

Якщо поетом ти одного вірша був
і вірш цей уподобала одна людина

добре це

Якщо ти зойком був і болем був
і крик цей біль цей чужі зойки втишив

Якщо ти каменем в чийсь долоні був
і ця рука тим каменем сягнула далечіні

Якщо ти цвітом був, якщо ти молодістю був
і цим порадував чиєсь ти око

Якщо зіщуленим ти йшов
і раптом випростався бодай боязко

добре це.

РОЗШУКУЮ ЛЮБОВ

Розшукую за всяку ціну мушу я знайти
загублену любов
набуту в молоді літа

яку взяли далекі кораблі
а спогад дорогий такий
що біль за неї стискує глухий
й сльоза (мій давній реквізит)

із серця капає

хто скільки вимагатиме даю
аби її для мене розшукали.

ДЗЕРКАЛО

Одного вечора задивилась я у сутінь під очима,
а ще тихіше і невтішніше відкрила першу сиву
волосину.

Одного вечора навшпиньки я зайшла в свічадо спогадів.

На грані засріблились три стеблини, що зросли в снопі,
три пасма скрижанілої травиці пережитого
і перегаданого,
три волоті, що поспішали якнайшвидше розповитись.

Чи то не три кохання, що в кохання не перетворились?

СУХОГІЛЛЯ

Чи знаєш ти красу од невідомості чекання,
чи од побоювання — станеться отак, як ти жадавш?
Чи не доводилось тікати од миті, про яку ти мріяв,
аби вона не перейшла в минуле?

Чи знаєш тугу ти за тим, чого не пережили ми,
а що у дійсність виросло у наших мріях?
Чи знаєш ти бажання нездійсненої краси,
через яке ми посивіли,

а все-таки не зважувось відрубать його від сухогілля
заради пуп'янків,
заради нового?

ВІДРОДЖЕННЯ ВЕСНИ

Один спізнiлий цвіт весну спроможний відродити
достатньо одного аби сплатив усі безсонні ночі

Впади у сон за ніч прийди в його обійми
які то будуть діти що народяться у неї

Якщо в порожні руки не впадеш ти станеш тугою
і ненавистю до тих днів які приснились

Коли ж до неї з'явиться будеш ти цвітом запізнiлим
довгожданим
отим єдиним цвітом що весну спроможний воскресити.

Радоня Вешович

СПАЗМИ ДОБИ

*Ой були б руки мої дужі,
щоб міг я міцно тебе обняти:
в дерево, в камінь, у поцілунок
в слово тебе закувати,
доки тебе вимовляю,—
Сьогоднішня.*

Давно я не біг за метеликом у полі,
що так манив... Було, сяде на квітку
й чекає. Вкрию рукою й замру,
тішусь, що упіймав. А ледь розкриваю —
порожньо... де ж ти, моє Сьогоднішня?

Линув я молодими житами,
роки руками розкрилював
за найдорощчим своїм Сьогоднішнім,
що без похвал роздаровує все,
що без молитви розгрішує все.

Мчав я до самого берега
прудко, нестямно, щодуху —
тільки нема літунця-Сьогоднішня.
Зникло на віддалі десь Отут
і Отам. Швидше од дотику вітру,
чи світла, чи голосу мертвої матері.

А може, слова ці
більш не мої.
Каюся в тім, що недавно
я повернув до колиби моєї,
щоб заспокоїти піснею спрагу.

ЩО Я СКАЖУ ТВОЇЙ МАТУСИ

Як нині соромно мені, що я живий,
уперше радості соромлюсь, бо живий,
уперш до тебе в хату повертаюся без тебе
по вже десятилітті — під ту саму стріху,
до жінки, до тієї самої, що наливала
ще тепле молоко у дерев'яну миску,
холоднувату краючи лемішку,
полишену од самого полудня.

Зів'ялим хмелем обняла мене за шию,
тебе чекаючи, до мене горнеться матуся,
мене голублячи, вона тебе цілує...
Що їй повідаю і де свій зір сховаю?
(І вберегла ж мене моя лиха година).
Тебе в мені вона шукає, докоряє,
о, ліпше б нам було обом вернутись,
як тими вечорами, бронзовими, з Ліму...

Я божеволію, бо я живий, бо неспроможний
стекти плачем. Мов я занастив тебе,
дай руку порятунку, а натомість
візьми журбу мою, візьми життя... Між вами
незримий третій я. Ти іншим завинив
у посмішці. Ти хочеш мовити: мовляв, дрібниці,
що вийшла заміж дівчина моя за того,
котрий так звично закохався, досягнувши
днів недосяжної свободи безталання.
Звичайно, між трьома усе буває, як і все минає,
мабуть, те ж сталося б з коханою моєю...

Соромлюсь нині заздрити тобі я
(хоч сам до вас у заздрощах згоряю),
що не дійшли ні острах, ані осторога
од подушок розпухлої буденності — до тебе.

Вже друга не зустрій тобі по зброї, по надії
і келех спраглої журби уже не випить:
«Десяте літо йде, як ти не мавш даху
над головою...» Ти вже не метал
чужих знемог і неладів чужих,
закам'янілих. Ти не прошепочеш
нікому. Бо уже сказав своє прийдешнім,
плечима знизувать не будеш в подиві, не будеш
утихомирювать і мислити інакше,
що ти удруге помирати будеш,
того вже й так надміру є на світі
поза твоїм освідченням безсилим.

Соромлюсь щастя власного і мислю:
добре мені, хоч мураху живому ліпше, аніж мертвому
цареві.

Задумуюсь: і випало ж твоє на долю мою щастя,
як і для когось суджена твоя... так соромно мені.
Соромлюся своєї пісні в перетятім горлі,
що із самотності вихоплюється часом,— знаю,
ти не будеш
співать ніколи з кулеметом на раменах,
проходячи по сутінках садів. Закам'янілий,
в обіймах матері твоєї промовляю:
померлим ліпше, ніж усім живущим,
бо вже пішли...
Бо вже прийшли, куди ми мусим,
із хмарами навічно поріднившись,
у звичаях своїх непогрішими —
упали
чолами — додолу,
мріями — за обрій,
полігши
задля Землі своєї —
і Свободи...

Стеван Раїчкович

КАМ'ЯНА КОЛИСАНКА

Спіть, де судилося сон свій зустріти,
добрі, замислені, зболені в світі,
ви, уста-трави, ви, руки-віття,
спіть же, кохані, спіть, кров'ю вмиті.

Синіми снами вростаєте в граніти,
нині — живуці, завтра — убиті,
ви, чорні води, піною вкриті,
ви, акведуки, в спраглому літі.

Встаньте безсмертником в лезах бескидів,
биті вітрами, морозами биті,
каменем станьте, радістю цвіту;

птахо остання в моєму зеніті,
вимов ім'я оце щебетом тихим
і скам'яній у високій блакиті...

РУКИ БОЛЮ

Дай слово, мудріше од солі,
дай слово, мов кров, потрібне —
для спорожнілого болю
заломлених рук до півдня.

Дай слово найтяжче, що тоне
у сплячій плоті невинній,

хай груди вимолюють дзвоном
у неба останню краплину.

Дай слово м'язистого тіла,
де серце червоне в закутті,—
для всіх, хто чоло наболіле

поклав на всесвітнім розпутті,
дай слово, як меч-тополю,
рукам спорожнілого болю.

Ізет Сарайлич

ТИХА НІЧНА МУЗИКА

У парканах нині дворжаківська елегійно концертує
осінь.
Опівночі трамвай останній спорожнілий закругляє свій
останній круг.
Спіть, усі мої весняні, спіть, усі мої земляни.
Спіть.
На добраніч вам.

Спіть, голуби, мої зізнання, засніть, усі мої кохання.
І Лермонтови усі мої, немов балади, тихо засинайте.
Поки день ніжності граде під гільйотину наших літ
минулих.
Спіть.
На добраніч вам.

І осені ботаніка сухотна, помираючи, у лихоманці
марить,
Трамвай останній спорожнілий закругляє
свій останній круг.
Спіть, усі мої замучені, спіть, усі мої засмучені.
Спіть.
На добраніч вам.

Спіть, усі мої заморені, спіть мирно, мої Горани.
І Лермонтови усі мої, немов балади, тихо засинайте.
Вмирає осінь під нічним наметом,
і до чого наші їй сонети?
Спіть.
На добраніч вам.

*ЛІЛЯ БУЛА НАШИМ ГІДОМ
ДО САГУРАМО*

Їй і присвячую

Пробачте, я не можу вас так шанувати.
З пошаною такою можна тільки до поета Чавчавадзе
або до Ніни Грибоєдової.
Тоді про інше, може, про кохання?
Але, пробачте, я вас не кохаю.
Залиштесь ліпше в Сагурамо нашим гідом.
Тоді, якщо збагнете, я розповім вам про свою дружину.
О, чом вона не тут,
а ви — не там!..

Сретен Перович

РЕКВИМ

Там, за пагорбом,
круг нашої древньої башти —
семигір'я горить проскуриною
і дихає нардом небо.
Ступаю на край вічного току,
до дна долину поглинаю:
нема її в кроках віщого птаха
і в попелі ока немає.

Торкаюся перстом я давніх справ:
від минулого кидає в піт.
Тут, ліворуч,
до першого пагорбу стежка,
якою пройшли мої предки
до коріння свого зеленого храму
і там, в семигір'ї, поснули,
навіки поснули...

Круг башти горить проскурина
і дихає нардом небо;
заклинання ожина нашіптує
і від стіні відганяє вовків вогняних.
А в череп землі сонце тріщини сіє,
доці напувають і птахів, і зміїв.

Дивлюся — край току
кожуха скидає історія,
по нересту Ситницю вбрід переходить —
до міста, покритого мороком...

Я їй махаю привітно рукою,
поклін за поклоном їй посилаю...

А очі вслухаються в музику хашів і птахів,
казки полум'яні круг башти ростуть-виростають.

ІГРИ

На вулиці розмовляють діти.
Вони ще не знають, що являє собою життя,
а що смерть.
Птахи це знають.
Я стою поміж дітьми і птахами,
дивуюся, що не можу
ні казку оживити, ні птахом злетіти.

ЛОВЧЕН¹

У грубизні твоїй шукаю лагідної ніжності.
Ясніший від небес твій погляд синій,
коли сянеш бекеттям білосніжним
чи думкою ввійдеш в морські глибини.

Ти найвидніший з найчорнішою пільмою,—
рамена вперезавши в блискавиці,
стоїш безсмертно на сторожі неспокою,
вогню і крові, кременю і криці.

На тебе вічність сперлась — вітер і не дیشه...
І тільки в очі блисне сонця лава;
немов дитину, ти пильнуєш тишу,
що вивільнив з пільми у вбогих травах.

¹ Одна з найвищих гірських вершин у Чорногорії.

Ти все передчуваєш, мов делека,
що вічно діється у горах чи в блакиті,—
перед очима все — близьке й далеке,
й найменше озеро, загублене у світі.

В зеленій тиші листяної вежі
у тебе ніжність лагідну знаходим.
І слухаю — на темнім узбережжі
тобі співають найніжніші води.

Мілан Ніколич

МІЙ ОМРІЯНИЙ САД

Тарасові Шевченкові

Тарас? Козак і ніжний, і звитяжний?
Цей дядько у смушевому кожусі
і з головою, повною дивами?
Хіба не взнав би я отого велета, дивився б,
іде он, ніби з Негошем під руку!
Я навіть би сказав, що він ногою однією
на Адріатиці,
а другою переступає чорногорські полонини;
і ось він знову на Україні, без котрої дихати не може,
і Україна без нього не може жити, —
хоч світові усьому він найближчий родич.

Це той, що вільну думку мав!
Це той, що мислив сам за десятьох,
за тисячі, за всіх — один!
Це той, який творив з болота сонце —
і витворив.
Це той, що виробляв з травинки райдугу —
і виробив.
Це той, що говорив усе за всіх
й ніколи і нікого не боявся.
Це той, що будь-коли мені допомагає
піднятися на канівську вершину.
Це той, що руку за Дніпро простяг і мовить:
«Ось вимріяний сад мого життя!»
І не хотілося мені зійти із того місця.
І серце моє силами потроїлось.
Застиг Тарас на канівській вершині,
народ стояв з розквітливими очима.

Опісля, коли ніч мене впоїла київська,
і я в Кара-бутак забрів далекий,—
з-над Косаралу місяць поглядав
на Катрю-чарівницю, що збиралась народити
новітнє сонце.

Й мені здалось нараз, що я живу у краї,
де тільки мешкають поети й кобзарі,—
всміхаючись до акварелі — збляклої минувшини —
казашки милої,

і до ворожки, смуглої циганки,
а чи до діток-байгушів.

Тарасові привітні вуса, місяцю подібні,
до ночі київської шлях мені світили.

ПЕРЕЛЕСНИК КОСМОСУ

Братові Миколі Кибальчичу

В якій землі обітованій
кров племені мого нуртує!
Він перед лютими потурнаками,
перед ножем убивці, в путах рабства,
за синіми високими Карпатами —
у краї, найчарівнішим на світі,
у краї, де незмінно сонце світить,
наснажуючи береги Дніпрові,
споріднюючись з кров'ю українця,
допитливістю зрошуючи небо...
То кров, що думкою була!
То кров, що час переборола!
То кров, що космос пойняла!

О брате мій! Ти брат, тому що серб.
О брате мій! Ти брат, бо українець.

Я пам'ятаю, вір, я пам'ятаю,
коли дідусь із Сербії моєї
привіз тебе в чернігівські степи.
Я пам'ятаю, вір, я пам'ятаю,
коли ти креслив корабель небесний
і всі дива, які угледів ти.
Я пам'ятаю, вір, я пам'ятаю
жандармів, які надто вже злилися
із петропавлівськими мурами і мороком,
щоб мислити про зорі так, як ти.

Я чую, вір мені, я чую,
як хвилями Нева звістує світле
твоє безсмертя — навіть після страти.
Я бачу, вір мені, я бачу
твоє чоло розумне поміж зорями,
які хотів ти взяти у долоні,
які сьогодні — в мене на долоні.

О брате мій! Ти брат, тому що серб.
О брате мій! Ти брат, бо українець.

* *
*

Моя невиспівана пісне,
за іншими вустами тужиш
і мариш безіменним звуком.

Одне по одному збираю
твоє намисто мармурове,
щоб не зволожилось ніколи,
помежи обома руками,
де нескінченно час ридає,
себе за лікті гризучи.

Жадаю оживить тебе, холодну,
що серед вічності дримавш,
і полум'ям
зігрітися від рук твоїх,
щоб тіло поріднилось з голосом навіки.

Не помічають музики, яка
сахається твоєї назви.

ЛЮБОВ'Ю ВИМІРЯЮ ЧАС

Ми захищатися повинні
від розуму вулканів чорних;
кривавий нелюд
бродить світом,—
і дикі мускули,
і сні оскаженілі.

Любові завше теплота потрібна,
і час потрібно вимірять любов'ю;
гримас від болю й так надміру.

Повинні смерть ми вивітрити з пісні,
красою співу освітити очі,
навчить людей мережити пісні,
ліси вирощувать, оновлювати ріки;
коли ж їм стане тісно на землі,
хай з новим болем до зірок зринають.

Повернуться в своє майбутнє
і юні, і закохані,
утікши від кривавого потоку,
і прах свій сянням переживуть.

Із неба кожного повинні ми
веселки чорні поскидати,
у простір випустить червоних птиць
і найріднішою вітчизною
оголосити всю планету.

З М І С Т

Райдуга над Ядраном. *Захар Гончарук* 3

Іво Андрич

(З сербохорватської)

Про що мрію і що збувається 9
«Кого нині цілує...» 11

Мирослав Крлежа

(З сербохорватської)

Осіння пісня 12
Надвечірня тиша на морі 12
Жага . . . 13
НоктюРН у самотній кімнаті 13
Лікар у злидарів 15
Ніч у провінції 16

Із «Балад Петриці Керемпуха»

Ружа весняна пахне духмяно 17
У пітьмі 17
Циганська 18
Шибенична 19

Десанка Максимович

(З сербохорватської)

Поезії в прозі

Казка	21
Бенкет на леваді	21
Подорожня	22
Ніколи	22
Тихий причинний	22
Листя .	23
Кожне слово твоє	23
Говори тихо	24
Самотність .	24
Народження місяця	25
Сонце	25
Гірський потік	25
Вересень	26
Картина	26
Тиша	26
Кохання	27
Таїна	27
Закоханість	27
Білий цвіт	28
Ранок	28
Шрам	28
Битва хмар	29
Ніхто не знає	29
Забуття	29
Брама заходу	30
В затінку неба	30
Тюремник	30

З книжки «Поет і вітчизна»

Кривава казка	31
Спогад про повстання	33

Сербія пробуджується	34
Повстанці	35

З книжки «Прошу помилування»

Звернення .	38
На захист хлібороба	39
На захист повержених . . .	40
На захист землі, по якій проходять війська	40
На захист вояцьких кладовищ	41
На захист останніх днів	42
На захист вельможних	43
На захист семи голодних років	44
Про одруження сина	44
Про державне майно	45
На захист жолудя	47
На захист наївних	47
На захист тих, що спотикаються через поріг	48
На захист послушників серця	49
На захист помилуваних в'язнів	49
На захист невінчаних весіль	50
На захист загублених любовних листів	51
На захист бездітних матерів	52
На захист древньої землі-піснярки	53
На захист тих, хто вчасно не вмирає	54
На захист чародіїв	54
На захист насмішників	55
На захист заздрісних	56
На захист віршів	57
На захист Попелюшки	57
На захист оббріханих звірів	58
На захист тих, що стають цареві поперек дороги	59
На захист чеснот, що обертаються вадами	60
На захист людей, що ясно бачать	60
На захист брехні, мовленої з милосердя	61
Про прощення	62

Віра Обренович-Делібашич

(З сербохорватської)

Чорна гора	64
«Ридма ридали...»	65

Радован Зогович

(З сербохорватської)

Промоклий платан	67
Уперті строфи	72
Дзвін без серця	75
Звіздара — тераса на Дунайці	76
Гору Папук бачу з усіх поїздів	79
Апокриф	81

Скендер Куленович

(З сербохорватської)

Стоянка — мати з Княжполя	84
---------------------------	----

Матей Бор

(Зі словенської)

Торуєм, торуємо путь	94
----------------------	----

Іван Горан Ковачич

(З хорватськосербської)

Вітер у лісі	95
Фабричні димарі, червоні велети	96
Чорні хмари	96
Коні і небо	96
Яма	97

ЯДРАН

Сборник

С языков народов Югославии

**Составление,
предисловие и перѐвод
Захара Власовича Гончарука**

**Киев,
издательство художественной
литературы «Дніпро», 1986
(На украинском языке)**

**Редактор М. Н. Москаленко
Художне оформлення В. П. Мазиченка
Художній редактор Я. М. Яковенко
Технічний редактор І. І. Войціцька
Коректори Н. І. Забаштанська, Н. І. Харчук**

Інформ. бланк № 3800.

Здано до складання 17.10.85.

Підписано до друку 21.01.86.

Формат 70×90^{1/32}.

Папір офсетний № 1.

Гарнітура звичайна нова.

Друк високий. Умовн. друк. арк. 5,85.

Умовн. фарбовідб. 7,312. Обл.-вид. арк. 5,403.

Тираж 4000 пр. Зам. 5—319.

Ціна 85 к.

**Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.**

**Київська книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.**

**ЯЗ7 Ядран. Збірник. / Упоряд., передм., перекл.
з мов народів Югославії З. Гончарука.— К.: Дні-
про, 1986.— 142 с.**

До збірника включено найхарактерніші зразки поезії наро-
дів Югославії ХХ століття. Вірші поетів різних поколінь скла-
дають єдиний літопис народного героїзму, який з особливою
силою проявився в роки другої світової війни.

**Я 4703000000—202
M205(04)—86 202.86**

И (Югосл)

